

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Překlad odborného textu z ruštiny do češtiny.
Vypracování komentáře k překladu a sestavení
glosáře**

Anna Babuškina

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra germanistiky a slavistiky

Studijní program Cizí jazyky pro komerční praxi

Specializace programu Cizí jazyky pro komerční praxi – ruština

Bakalářská práce

Překlad odborného textu z ruštiny do češtiny.

Vypracování komentáře k překladu a sestavení

glosáře

Anna Babuškina

Vedoucí práce:

Mgr. Bohuslava Němcová, Ph.D.

Katedra germanistiky a slavistiky

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Podpis:

Poděkování patří Mgr. Bohuslavě Němcové, Ph.D. za vedení, konzultace a pomoc při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	5
1. Charakteristika výchozího textu.....	6
1.1 Obecná charakteristika.....	6
1.2 Stylistická charakteristika textu.....	6
1.3 Charakteristika lexikálních prostředků.....	7
1.4 Charakteristika morfologických prostředků.....	8
1.4.1 Podstatná jména.....	8
1.4.2 Přídavná jména.....	9
1.4.3 Číslovky.....	10
1.4.4 Slovesa.....	11
1.4.5 Příslovce.....	14
1.5 Syntaktická charakteristika textu.....	15
2. Teorie překladu.....	18
1. Transkripce a transliterace.....	18
2. Shoda.....	18
2.1 Ekvivalenty a analogy.....	19
2.2 Transformace.....	19
3. Překlad odborného textu.....	21
4. Překladatelský komentář.....	35
Závěr.....	44
Resumé.....	46
Seznam odborné literatury a elektronických zdrojů.....	47
Přílohy.....	48

Úvod

Cílem této bakalářské práce je vypracování překladu ucelené části odborného textu z ruského jazyka do jazyka českého, sestavení charakteristiky výchozího textu, vymezení překladatelských metod a postupů a doložení jejich užití při překladu textu s uvedením konkrétních příkladů. Součástí této práce je také sestavení rusko-českého glosáře termínů užitých ve výchozím textu.

Pro účely bakalářské práce byla vybrána část vědecké publikace s názvem “Antropologie pohlaví”, jejíž autorkou je ruská profesorka Marina Butovskaya a která byla vydána v Moskvě roku 2022 nakladatelstvím DMK PRESS.

Vybraný text řeší problematiku jednotlivých pohlaví, charakterizuje jejich znaky z hlediska biologie, kultury i historie, popisuje anomálie jejich vývoje, vymezuje termín “třetí pohlaví” a v neposlední řadě se věnuje charakteristice a porovnání mužského a ženského těla.

Daný odborný text byl zvolen z toho důvodu, že se společnost v současné době stále častěji potýká s problematikou pohlavní příslušnosti mužů a žen. Proto se domníváme, že pro bezproblémové fungování společnosti jako jednoho celku je důležité se s tímto tématem obeznámit. Tato publikace na základě mnoha příkladů popisuje nejen jednotlivá pohlaví, ale také pohlavní příslušnost, ke které se jedinci v naší společnosti mohou hlásit.

Bakalářskou práci lze rozdělit na dvě části: teoretickou a praktickou. V teoretické části se pokusíme přiblížit teorii překladu obecně, vymezit a popsat jednotlivé překladatelské metody, vycházejíc z odborných prací I. S. Aleksejevové a D. Žváčka.

Praktická část se zaměřuje na detailní popis výchozího textu z hlediska jednotlivých jazykových rovin, především lexikální, morfologické, syntaktické. Samotná práce spočívá ve vypracování adekvátního překladu vybraného odborného textu z ruštiny do češtiny. V následujícím překladatelském komentáři je popsáno užití jednotlivých překladatelských metod a postupů, uvedených v teoretické části. Nedílnou součástí bakalářské práce je rusko-český glosář, do kterého jsou zahrnuty termíny z dané oblasti, objevující se v překládaném textu.

1. Charakteristika výchozího textu

1.1 Obecná charakteristika

Vybraný výchozí text je vědeckou publikací s názvem «Антрополигия пола», neboli v překladu “Antropologie pohlaví”. Autorkou publikace je sovětská a ruská etoložka, primatoložka, sociální, kulturní a fyzická antropoložka, etnografka, doktorka historických věd a profesorka Marina Butovskaya.

Tato publikace byla vydána v Moskvě nakladatelstvím DMK PRESS a je volně dostupná ve formátu PDF na adrese: <https://bookap.info>.

K přeložení a zpracování byly v této bakalářské práci vybrány tři kapitoly s názvy Пол и гендер (Pohlaví a gender), Проблемы индивидуального развития и пол (Problémy individuálního vývoje a pohlaví) a Мужское и женское тело (Mužské a ženské tělo), v celkovém rozsahu devatenácti stran, počínaje stranou 27 a konče stranou 46. Originální text je obsažen v příloze.

1.2 Stylistická charakteristika textu

Vybranou publikaci lze zařadit k odbornému stylu, jehož hlavní funkcí je rozvoj a zpracování objektivních znalostí o daném tématu. Mezi jeho hlavní cíle patří souhrn nových poznatků a důkaz jejich pravdivosti. Odborné texty vynikají strohostí, úplností a přesným logickým postavením a návazností vědeckého textu, dále abstraktností a generalizací. Tyto práce obsahují popis neustále se vyvíjející reality, zajišťují uchování a šíření objevených poznatků. Mezi základní žánry tohoto stylu patří mimo jiné monografie, což odpovídá analyzované publikaci.

Jak uvádí N. A. Kupina a T. V. Matvejeva (2013: 144), hlavním znakem odborného stylu je objektivní logický obsah, kde racionální myšlení převažuje nad subjektivně-hodnotícím. Odborný styl se vyznačuje rozsáhlostí a analytickou a logickou promyšleností.

Dle N. A. Kupinové a T. V. Matvejevové (2013: 146) řada textů odborného stylu svou myšlenku rozvíjí v postupnosti následujících kroků: výběr problému, přezkoumání „starých poznatků“ o zvoleném problému, vypracování autorské hypotézy pro řešení tohoto problému, výběr studijních metod a skupin materiálů k

analýze, prezentace nových poznatků ve formě důkazů nebo klasifikace, aplikace autorovy teorie k novému empirickému materiálu. Výběr a složení těchto kroků závisí na typu práce, na žánru a na její rozsáhlosti.

1.3 Charakteristika lexikálních prostředků

Lexikální prostředky analyzované publikace jsou výhradně spisovné. Všechny odborné texty jsou dle M. Jelínka¹ hutně přesné, což zajišťuje přítomnost **terminologie**, kterou M. Jelínek chápe jako “zobecněnou soustavu lexikálních prostředků jmenujících jednoznačně a ustáleně pojmy, k nimž věda poznáváním objektivní skutečnosti dospěla.” Vybraná publikace se, jak již bylo zmíněno, věnuje antropologii pohlaví a lze v ní najít termíny užívané v různých vědních disciplínách:

- Sociologie: *гендер* (str. 29);
- Historie: *перестройка* (str. 37);
- Medicína: *патология* (str. 31);
- Právo: *полноправное гражданство* (str. 30);
- Sexuologie: *интерсексуалы, транссексуалы* (str. 30).

V textu lze najít řadu **přejatých slov**, neboli **výpůjček**. M. Nekula² definuje výpůjčku v Novém encyklopedickém slovníku češtiny jako „výsledek jazykového kontaktu dvou nebo více jazyků, kdy při jazykovém kontaktu dochází k replikám jazykového materiálu modelového jazyka (též jazyka výchozího, zdrojového) v jazyce replikujícím (jazyce cílovém, přijímacím), do jehož systému je přejatý materiál.“ V námi analyzovaném a překládaném textu lze najít přejatá slova z různých jazyků. Jako příklad můžeme uvést:

- Angličtina: *гендер* (angl. *gender*), *джинсы* (angl. *jeans*);
- Latina: *ассоциация* (lat. *associatio*); *эволюция* (lat. *evolutio*);
- Tahitština: *матуировки* (tahit. *tatau*);
- Francouzština: *костюм* (franc. *costume*);
- Řečtina: *патология* (řec. *pathos + logia*), *феномен* (řec. *faínoménon*);
- Arabština: *бердаш* (arab. *bardaj*).

¹ JELÍNEK, Milan. *Slovo a slovesnost: Odborný styl*. [online]. 1955, 16(1), 25-37 [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=779>

² NEKULA, Marek. *VÝPŮJČKA*. CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. [online]. 2017 [cit. 2023-02-13]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VÝPŮJČKA>

Nedílnou součástí publikace je rovněž užití **obecně odborné lexiky**, kterou N. Kupina a T. Matvejeva³ definují jako „лексические единицы, которые используются

во всех сферах научного знания и характеризуются высокой степенью употребительности в рамках научного стиля.“, neboli lexikálních jednotek, které se používají ve všech oblastech vědeckého poznání a vyznačují se vysokou mírou využití v rámci odborného stylu. Jsou to slova, nebo slovní spojení, užívaná vícero vědními disciplínami. Uvedeme několik příkladů takových výrazů: *проявление, факт, метод, акт, обстоятельство* a další.

1.4 Charakteristika morfologických prostředků

1.4.1 Podstatná jména

Vzhledem k jmennému charakteru odborného textu se v daném textu vyskytuje značné množství substantiv, jelikož, jak uvádí N. A. Kupina a T. V. Matvejeva (2013: 154), právě tento slovní druh nejvíce ztělesňuje myšlenku abstrakce, zobecnění. Kromě podstatných jmen obecných můžeme v textu najít velké množství **podstatných jmen vlastních**, označujících konkrétní města, země, osoby, které jsou nedílnou součástí výzkumu v dané práci, například: *Синдром Клейнфельтера* (str. 34), *синдром Шерешевского-Тернера* (str. 35), *Доминиканская Республика* (str. 36), *Джон* (str. 38), *арабы* (str. 27), *Россия* (str. 28) a mnoho dalších.

Také je odborný text dle N. A. Kupinové a T. V. Matvejevové (2013: 149) v procesu rostoucí odtažitosti bohatý na **abstraktní výrazy**. Z abstraktních substantiv můžeme uvést: *принадлежность* (str. 29), *феномен* (str. 30), *сочетание* (str. 30), *признак* (str. 33), *достижение* (str. 41) a další.

Užití **podstatných jmen slovesných**, neboli jmen odvozených od sloves, je charakteristické téměř pro všechny texty odborného stylu. Uvedme si následující příklady:

³ KUPINA, N. A., MATVEJEVA, T. V. *Stilistika sovremennoho russkogo jazyka: Učebnik dlja bakalavrov*. Moskva: Jurajt, 2013. ISBN 978-5-9916-2230-1.

- В целом же, забота о гнезде с икринками, **обеспечение** его вентиляции и безопасности — дело обычное (так поступают самцы трехиглой колюшки). (str. 58)
- Часто, впрочем, в учебниках психологии это обстоятельство просто умалчивается, а данный случай приводится как документальное **подтверждение** ведущей роли воспитания в усвоении персональной гендерной идентичности. (str. 38)
- В современном западном обществе успешные и экономически независимые женщины, способные обеспечить **воспитание** ребенка без участия отца, при выборе партнера для кратковременных отношений ориентируются в первую очередь на его физические и личностные характеристики, а не на его социальный статус. (str. 8)
- В основе книги лежат материалы многолетних полевых **исследований** автора, проведенных в России, Франции, Германии, Танзании, Замбии, Руанде, Уганде, а также работы отечественных и зарубежных исследователей. (str. 9)
- Меньшая длина ног и низкое **положение** центра тяжести делают женское тело более устойчивым, что особенно важно в период беременности. (str. 40)

Jak je z výše uvedených příkladů zřejmé, tato podstatná jména slovesná jsou v ruském jazyce nejčastěji abstraktní, středního rodu, užitá v čísle jednotném a většinou se jedná o singularia tantum.

1.4.2 Přídatná jména

Kromě přídatných jmen **jakostních**, vyjadřujících vlastnosti předmětů, jako jsou například: **разные** культуры, **короткая** стрижка, **длинные** кудри, **большая** крайность, se v textu objevují i přídatná jména **vztahová**, odvozená od substantiv: **арабские** культуры, **женское** тело, **мужские** дела, **сексуальная** жизнь.

Přídatná jména přivlastňovací se v námi překládané části textu nevyskytovala.

V textu převažují přídatná jména prvního stupně, ale z následujících příkladů je zřejmé, že zde můžeme najít i stupeň druhý (komparativ) a stupeň třetí (superlativ).

- 2. stupeň:

Более широкий таз женщин расположен ниже, чем у мужчин, поэтому ниже и центр тяжести. (str. 40)

Грудная клетка у женщин более короткая и широкая, туловище более длинное, а конечности несколько короче (примерно на 10 %) чем у мужчин. (str. 40)

- 3. stupeň:

Один из наиболее ранних примеров хирургической смены пола у транссексуала относится к 1882 г., когда в Германии некая София Хедвиг с помощью пластической хирургии превратилась в Германа Карла. (str. 32)

По-видимому, на ранних стадиях эволюции млекопитающих наиболее выгодной для самцов стратегией была полигамная (спаривание с несколькими самками). (str. 59-60)

1.4.3 Číslovky

Vzhledem k tomu, že je analyzovaný text úzce spjat s vědeckým výzkumem jednotlivých věkových kategorií lidí, období a roků, jsou číslovky jeho nedílnou součástí.

- Číslovky základní jsou využívány zejména při popisu fotografií, tabulek aj., ale také při definování věkového rozpětí:
 - У арабов мужчины и женщины облачаются в просторные платья-галабии (фото 1.5), у шотландцев мужчины облачаются в юбки-килты, а в индийском штате Пенджаб женщины носят туники и шаровары наравне с мужчинами (фото 1.6). (str. 27)
 - Напротив, 10–12 лет назад в Египте люди из образованных слоев общества носили европейскую одежду и не покрывали голову косынкой, тогда как сегодня в таком виде опасно выходить на улицы Каира и других городов. (str. 28)
 - Однако в США и ряде европейских стран, равно как и во многих странах Азии и Африки, сегодня мы, скорее всего, услышим иной ответ: **три** пола. (str. 30)

- V textu se samozřejmě vyskytují i číslovky řadové, které zde slouží většinou k vyjádření časového údaje:
 - *Еще в конце XX века, многие мужчины в России искренне полагали, что женщине за рулем не место, и что она не в состоянии столь же хорошо водить машину, как мужчина.* (str. 28)
 - *С XVIII века и вплоть до **второй трети XX** в европейских культурах сохранялось представление о существовании у человека двух полов — мужского и женского.* (str. 29)
 - *Половой диморфизм у современного человека отчетливо проявляется по морфологическим показателям, при этом степень его выраженности варьирует от 0,2–0,8 % по отношению **второго** к **четвертому** пальцу на правой руке, этот параметр выше у женщин (Таблица 3.1).* (str. 42)
- Vyskytují se zde i číslovky neurčité, například:
 - *Аномалия описана всего для **нескольких** семей родственников, проживающих в Доминиканской Республике (18 случаев) и в Папуа – Новой Гвинее (**несколько** случаев).* (str. 36)

1.4.4 Slovesa

V analyzovaném textu převažují tvary 3. osoby čísla jednotného nebo množného v čase přítomném (prostém budoucím). Jako příklad můžeme uvést následující věty:

- *Человек **впитывает** традиционные гендерные стереотипы с детства, и тот факт, что они **могут** сильно различаться в разных культурах, часто не **находит** должного понимания.* (str. 27)
- *Молодые мужчины из традиционных скотоводческих обществ Восточной Африки — датога и масаи — **носят** сложные прически в виде старательно заплетенных длинных косичек, декорированных металлическими колечками или бисером, а женщины **бреют** голову (фото 1.1, 1.2), а по набору ушных украшений мужчины в этих обществах ничуть **не уступают** женщинам (фото 1.3, 1.4).* (str. 27)

- *Во всех обществах (или почти во всех) именно мужчины диктуют правила общественного поведения и публичный дресс-код (прежде всего в отношении женской половины).* (str. 28)

Kromě slovesných tvarů v čase přítomném nebo prostém budoucím se v textu objevují i **tvary času minulého**:

- *Так, в традиционном представлении советского гражданина образ женщины ассоциировался с длинными волосами, а мужчины — с короткой стрижкой, женская одежда — с платьем, а мужская — с брюками.* (str. 27)
- *Например, тяжелой формой гемофилии **страдал** царевич Алексей, сын последнего российского императора Николая II.* (str. 15)
- *Сравнительно недавно, в 1995 г., Н. Вильямс **показал**, что в геноме человека присутствует особый механизм компенсации дозы, который уравнивает экспрессию генов X-хромосомы у мужчин и женщин.* (str. 15)

Tvary 1. osoby čísla množného, neboli **autorský plurál**, jsou rovněž nedílnou součástí analyzovaného textu a slouží zde k navázání kontaktu se čtenářem, například:

- ***Заметим**, что это не мешало девочкам приходить в школу в джинсах и в повседневной жизни наблюдать, как их матери и старшие сестры с завидным постоянством облачаются в брюки и носят современные стрижки.* (str. 27)
- ***Рассмотрим** наиболее типичные нарушения полового развития и **выясним**, каким образом подобная аномалия влияет на жизнь своего обладателя.* (str. 33)

Kromě činných tvarů lze v textu najít rovněž tvary **trpného rodu**: Například ve větách:

- *Общество старается заставить своих членов следовать установленным правилам, и эти правила **распространяются** не только на поведение, но и на внешний вид его членов (в первую очередь это касается гендерных различий).* (str. 28)
- *Показательно, что для многих традиционных африканских культур обнаженное женское тело не является сексуально возбуждающим*

(фото 1.7), скорее, неприличными **воспринимаются** попытки его драпировать и прикрывать тканью. (str. 28)

- При этом местные сплетники незамедлительно распространили по городу слухи, что независимо от того, имеется ли у Зуйдама пенис или нет, у него имеется также влагалище и регулярно **наблюдаются** месячные. (str. 31)

V textu se vyskytují samozřejmě i tvary **neurčité**. Jako příklad užití **infinitivu** můžeme uvést následující věty:

- Человек **впитывает** традиционные гендерные стереотипы с детства, и тот факт, что они могут сильно **различаться** в разных культурах, часто не находит должного понимания. (str. 27);
- Заметим, что это не мешало девочкам **приходить** в школу в джинсах и в повседневной жизни **наблюдать**, как их матери и старшие сестры с завидным постоянством облачаются в брюки и носят современные стрижки. (str. 27)

Пřechodníky se v textu vyskytují nejčastěji jako součást **пřechodníkových konstrukcí**. Zatímco ruština využívá přechodníků v odborném stylu na běžné bázi, v češtině se s nimi můžeme setkat spíše ojediněle, a to v umělecké literatuře. Rozlišujeme dva základní typy přechodníků - přítomný a minulý a na následujících příkladech si ukážeme způsob jejich užití.

- Přechodník přítomný:
 - Во всяком случае, именно так изображали мужчину и женщину русские и калмыцкие школьники в возрасте от 6 до 12 лет, с которыми мы работали в течение ряда лет (1992–1996 гг.), **изучая** гендерные стереотипы в российском обществе эпохи перестройки. (str. 27)
 - По-видимому, разобраться в этом вопросе невозможно, **ориентируясь** на узкую трактовку понятия «гендер». (str. 28-29)
- Přechodník minulý:
 - В этом возрасте они окончательно понимают, что их пол является фиксированной характеристикой и его нельзя изменить,

нарядившись в одежду представителей противоположного пола, изменив имя или детали поведения. (str. 11)

Dalším neurčitým slovesným tvarem jsou **пříčestí (participia)**, která se v textu vyskytují v řadě participiálních konstrukcích. Tyto konstrukce se v odborných textech vyskytují velmi často a jejich základem jsou příčestí činná nebo trpná minulého nebo přítomného času. Jako příklady participií lze uvést následující věty:

- Příčestí činné přítomné:
 - *Объем крови, **циркулирующей** в организме, у мужчин составляет в среднем 5–6 литров, у женщин — 4–4,5 литра.* (str. 44)
- Příčestí činné minulé:
 - *Однако местный врач, **произведший** осмотр Зюйдама, обнаружил у него некое подобие пениса, на основании чего Леви был объявлен мужчиной.* (str. 31)
- Příčestí trpné přítomné:
 - v textu se nevyskytuje
- Příčestí trpné minulé:
 - *Молодые мужчины из традиционных скотоводческих обществ Восточной Африки — датога и масаи — носят сложные прически в виде старательно заплетенных длинных косичек, **декорированных** металлическими колечками или бисером, а женщины бреют голову (фото 1.1, 1.2), [...] (str. 27)*

Kromě toho se příčestí mohou užívat i ve jmenném tvaru jako součást přísudku jmenného se sponou. Jako například ve větách:

- Příčestí trpné minulé ve jmenném tvaru: *Группа нигерийских мусульманок-паломниц, **прибывшая** в Мекку, была недавно **задержана** в аэропорту полицией Саудовской Аравии, так как они прибыли на хадж без сопровождения мужчин.* (str. 28)
- Příčestí trpné přítomné ve jmenném tvaru: *Вопрос о половой принадлежности не всегда очевиден и просто **решаем**.* (str. 30)

1.4.5 Příslovce

Tento slovní druh je dalším z morfologických prostředků odborného textu, který rozdělujeme na několik druhů. Příslovce jsou nejčastěji odvozována od přídavných jmen, ale známe také příslovce zájmenná. Jako příklad lze uvést následující věty:

- Příslovce místa:
 - *Поэтому в организме «девочки» начинают проходить бурные перестройки: вырастает пенис, семенники смещаются **вниз** в сформировавшуюся мошонку, [...].* (str. 37)
- Příslovce času:
 - ***Сегодня** в России женщина за рулем столь же распространенное (или почти столь же) явление, как и в большинстве западных стран.* (str. 28)
- Příslovce způsobu:
 - *Для них типичен маленький рост и укороченная шея. Лингвистические способности таких женщин находятся в рамках нормы, однако они **плохо** ориентируются в пространстве.* (str. 35)
- Příslovce míry:
 - *Если рассматривать гендерную идентичность **целиком и полностью** как продукт социализации и воспитания, [...].* (str. 37)
- Zájmenné příslovce ukazovací:
 - ***Здесь** уместно упомянуть о том, что хотя тестостерон — это мужской гормон, незначительные количества его секретируются в норме и в женском организме.* (str. 46)
- Zájmenné příslovce vztažné:
 - *Если рассматривать гендерную идентичность целиком и полностью как продукт социализации и воспитания, то представляется совершенно непонятным, **почему** в случаях данного синдрома индивид способен легко и*

безболезненно сменить свою идентичность на противоположную. (str. 37)

1.5 Syntaktická charakteristika textu

N. A. Kupina a T. V. Matvejeva (2013: 158) ve své publikaci uvádí, že logická úplnost odborného výkladu se jasně projevuje v oblasti syntaxe. Charakteristickým rysem je užití velkého množství několikanásobných větných členů, přívlastků neshodných, příslovečných určení a vsuvek. Dalším znakem je absolutní převaha vět oznamovacích. V textu se také vyskytují věty tázací, které zajišťují kontakt se čtenářem a rozvíjejí jeho potřebu zamyslet se nad danou problematikou, například:

- *Что это? Случайное стечение обстоятельств, патологическое нежелание женщин заниматься политикой и посвящать себя общественной жизни или узурпирование власти одним полом под влиянием объективных и субъективных обстоятельств? (str. 28)*
- *Так сколько же полов у человека? (str. 29)*
- *Хорошо это или плохо? Стоит ли добиваться равенства с мужчинами ценою отказа от женской сущности? (str. 42)*

Text odborného stylu vyniká velmi dlouhými a složitými větnými celky, součástí kterých jsou, mimo jiné, vedlejší věty. Toho si můžeme všimnout v následujícím příkladu:

Несмотря на явные тенденции к размыванию грани между мужской и женской ролью (мужчины стали больше заниматься домашними делами и ухаживать за детьми, а женщины активнее включаться в деятельность за пределами дома), полной унификации в обозримом будущем все же ожидать не приходится. (str. 29)

Příklady užití vsuvky, která spojuje dvě různé věty v jeden celek a zajišťuje logickou posloupnost:

- *По-видимому, разобраться в этом вопросе невозможно, ориентируясь на узкую трактовку понятия «гендер». (str. 28)*

- **Во-первых**, некоторые люди по своим морфологическим характеристикам не соответствуют стандарту конкретного, мужского или женского пола (гермафродиты), **во-вторых**, существует целая категория анатомически нормальных мужчин и женщин, [...]. (str. 30)
- **Так**, решением суда в Англии XVI века было принято, что порядок наследования следует основывать на «признаках того пола, которые преобладают», то есть на признаках, которые доминируют в анатомии данного лица при достижении им совершеннолетия. (str. 30)
- **Напротив**, в большинстве арабских культур женское тело должно быть тщательно укрыто от посторонних глаз; крайним проявлением такого запрета является использование паранджи и бурки, полностью скрывающих лицо, просторных длинных одежд и перчаток (фото 1.8). (str. 28)

V následující větě si můžeme všimnout jak vsuvky, tak přívlastku neshodného: *Абсолютное отделение гендера от биологической составляющей пола, **впрочем**, не большая крайность, чем полное игнорирование различий между полом и гендером.* (str. 29)

Příklad užití několikanásobných větných členů, zde předmětů a přívlastků shodných:

*Случайное **стечение** обстоятельств, патологическое **нежелание** женщин заниматься политикой и посвящать себя общественной жизни или **узурпирование** власти одним полом под влиянием **объективных** и **субъективных** обстоятельств?* (str. 28)

Užití příslovečného určení je velmi zřejmé v následujícím příkladu, zde se jedná o příslovečné určení času:

*На значительном промежутке времени **от античности до конца XVII века** западная культурная модель была в сущности однополой.* (str. 29)

2. Teorie překladu

I. S. Aleksejeva (2004: 148) definuje překlad jako jakýkoliv případ, kdy je text vytvořený v jednom jazyce vyjádřen v jiném jazyce. Podle autorky je překlad opětovné vyjádření nebo překódování, které není objektivním přirozeným procesem, jelikož ho provádí člověk, který si vybírá svůj vlastní překlad z několika nebo mnoha možných možností překladu.

Autorka ve své publikaci hovoří o heuristické povaze překladu, o svobodné volbě překladatele, která ale není absolutní. Právě při překladu odborných textů je překladatel povinen dodržovat určitá pravidla pro zachování jednoznačných, univerzálně použitelných názvů objektů, které jsou pro tento styl typické.

D. Žváček (1994) a I. S. Aleksejeva (2004) vymezují několik překladatelských metod a postupů, které se v následující části pokusíme popsat.

1. Transkripce a transliterace

V případě **transkripce** se jedná o zachycení zvukové podoby slova ve výchozím jazyce grafickými jazyky jazyka cílového. Transkripce je využívána především při převodu vlastních jmen a příjmení.

Алѣна → Aljona nebo Alena

Pokud se překlad provádí na úrovni grafémů, předává se do nového jazyka písemná podoba slova, nikoli podoba zvuková, jedná se o tzv. **transliteraci**.

Сааша → Sasha

2. Shoda

I. S. Aleksejeva (2004: 154) ve své publikaci zmiňuje rozdělení shody na 3 typy: 1) **ekvivalenty** - jednoznačné shody; 2) **analogy** - shody získané výběrem jednoho ze synonym; 3) **adekvátní náhrady** - shody vybrané na základě celku (uměleckého, ideologického atd.), které postupem času získaly název **transformace**. Autorka dále definuje ekvivalenci jako lexikální a gramatickou shodu, zatímco transformací se podle autorky rozumí shody, které se objevují v překladu, když neexistuje žádný ekvivalent.

2.1 Ekvivalenty a analogy

Autorka ve své publikaci rozděluje ekvivalenci na jednoznačnou a variantní. Do **jednoznačných ekvivalentů** zahrnuje všechny případy, kdy má překladatel bez ohledu na kontext k dispozici pouze jednu shodu. Mezi jednoznačné ekvivalenty lze zařadit termíny, vlastní jména, názvy organizací a zemí, dále pak číslovky, osobní zájmena aj.

Variantními ekvivalenty se dle autorky rozumí všechny mnohoznačné lexémy, jejichž konkrétní význam se realizuje v kontextu, přičemž překladatel musí brát zřetel na typ textu, žánr díla a situační kontext.

2.2 Transformace

Tímto termínem I. S. Aleksejeva (2004: 158) rozumí mezijazyková přetvoření, která vyžadují přeformulování na lexikální, gramatické či textové úrovni a rozděluje transformace na následující základní typy: 1) přestavení (transpozice); 2) záměna (substituace); 3) rozšíření (amplifikace); 4) zkrácení (redukce), 5) antonymický překlad, 6) kompenzace.

- 1) **Přestavení (transpozice)** - transformace na úrovni větné struktury, nejčastěji se jedná o změnu slovosledu ve větě.
- 2) **Záměna (substituace)** - jedná se o nejčastější typ transformace, při záměně může docházet ke změně:
 - tvaru slova, např. *сумерки (pluralia tantum) → soumrak (singularia tantum)*;
 - pádu: *пользоваться (кем? чем? -) → používat (koho? co?)*;
 - větného členu: *Синдром Дауна → Downův syndrom* (záměna přívlastku neshodného v ruštině přívlastkem shodným v češtině);
 - syntaktické - např. změna věty jednoduché na souvětí: *Вот эта книга мне понравилась. → To je ta kniha, která se mi líbila.*;
 - lexikální: *Он остался там до конца жизни. → Zůstal tam až do smrti.*

- 3) **Rozšíření (amplifikace)** - doplnění původního textu slovy, která zaručí gramatickou správnost překladu a úplnost jeho obsahu: *Он инженер.* → *Он **je** инженер.*
- 4) **Zkrácení (redukce)** - představují metodu opačnou metodě rozšíření. Například: ***Je důležité** zmínit, že ...* → ***Важно** отметить, что...*
- 5) **Antonymický překlad** - jedná se o komplexní lexikální a gramatickou transformaci, která spočívá v přeměně afirmativní konstrukce na negativní: *Их там **очень мало*** → ***Nejsou** там **skoro žádné**.* nebo *Он **промолчал*** → ***Nic** **neřekl**.*
- 6) **Kompenzace** - metoda, která nejčastěji slouží pro překlad frazeologismů. Dle slov autorky, kromě funkce přenosu kognitivní informace v textu plní současně funkci přenosu lidového a hovorového zabarvení textu (v literárním textu, každodenní ústní komunikaci) nebo funkci stylové figury v úřední řeči. Kompenzace je také nevyhnutelná, pokud je text psán dialektem, jelikož systém a rysy fungování územních variant jazyka jsou v každé kultuře odlišné.

3. Překlad odborného textu

1.11. Genderové stereotypy a důvody jejich stálosti

Člověk vstřebává tradiční genderové stereotypy od dětství a skutečnost, že se mohou v různých kulturách značně lišit, není často dostatečně chápána. Genderové stereotypy mají záviděníhodnou schopnost přežít a nadále přetrvávají i v době, kdy už se skutečné chování mužů a žen změnilo. V tradičním vnímání sovětského občana byly ženy spojovány s dlouhými vlasy a muži s krátkým sestřihem, ženské oblečení s šaty a mužské s kalhotami. A tyto stereotypy provázejí ruskou společnost i v postsovětské éře. Každopádně, přesně takto si muže a ženy představovali ruští a kalmyčtí školáci ve věku od šesti do dvanácti let, s nimiž jsme několik let (1992-1996) pracovali na výzkumu genderových stereotypů v ruské společnosti v období perestrojky. Všimněme si, že to dívkám nebránilo chodit do školy v džínách a pozorovat své matky a starší sestry, jak se záviděníhodnou důsledností nosí kalhoty a moderní účesy v každodenním životě.

Krátký exkurz do evropské historie ukazuje, že vnější atributy genderové příslušnosti se mění v čase a prostoru. Například v 17. a 18. století nosili muži propracované paruky s úhledně natočenými dlouhými kadeřemi a urozené ženy se ve vyšší společnosti směly objevovat v kostýmu amazonky (varianta jezdeckého kalhotového obleku). V některých kulturách se genderové stereotypy, pokud jde o vlasy a oblečení, diametrálně liší od toho, na co jsme zvyklí. Mladí muži v tradičních pasteveckých společnostech východní Afriky - v kmenech Datogů a Masajů, nosí složité účesy v podobě pečlivě upletených dlouhých copánků zdobených kovovými prstýnky nebo korálky, zatímco ženy si holí hlavu (foto 1.1, 1.2). Co se týče náušnic, muži je nosí podobně jako ženy (foto 1.3, 1.4). V arabských společnostech se muži i ženy oblékají do volných šatů s názvem Abája (foto 1.5), skotští muži nosí sukně, tzv. kilty, a v indickém Pandžábu nosí ženy stejně jako muži tuniky a šarovary, tj. dlouhé široké kalhoty (foto 1.6).

Společnost stanovuje určitá pravidla pro vzhled mužů a žen, pokud jde o oblečení, účesy, šperky, tetování a zjizvení, a také objem otevřeného těla, které je možné na veřejnosti odhalit. Je příznačné, že v mnoha tradičních afrických kulturách není nahé ženské tělo sexuálně vzrušující (foto 1.7). Jako neslušné jsou spíše vnímány

pokusy ho zahalovat a zakrývat látkou. Naopak ve většině arabských kultur musí být ženské tělo pečlivě ukryto před cizími zraky; extrémním projevem tohoto zákazu je používání burky, která zcela zakrývá obličej, volného dlouhého oblečení a rukavic (foto 1.8).

Genderové stereotypy se mohou měnit v závislosti na různém politickém a/nebo ekonomickém vývoji ve společnosti. Ještě na konci 20. století mnoho mužů v Rusku upřímně věřilo, že žena by neměla řídit auto a že není schopna řídit tak dobře jako muž. Dnes je v Rusku žena za volantem stejně tak běžným jevem (nebo téměř stejně běžným) jako ve většině západních zemí.

Oproti tomu, před deseti až dvanácti lety nosili lidé ze vzdělaných vrstev v Egyptě evropské oblečení a nezakrývali si hlavu šátkem, zatímco dnes je chodit takto oblečený po ulicích Káhiry či jiných měst nebezpečné. Všechny ženy, které znám, začaly mimo domov nosit tradiční arabský oděv, některé si dokonce začaly zakrývat obličej. Skupinu nigerijských muslimských poutnic do Mekky nedávno zadržela na letišti saúdskoarabská policie, protože na pouť do Mekky, tzv. hadždž, dorazily bez doprovodu mužů. V téže zemi nejenže žena nesmí opustit svůj domov bez mužského doprovodu, ale nesmí ani řídit auto nebo přednášet na univerzitě s odkrytým obličejem, pokud jsou posluchači muži.

Ve všem výše uvedeném vyniká několik skutečností: 1) společnost se snaží donutit své členy, aby dodržovali stanovená pravidla, a tato pravidla se týkají nejen chování, ale i vzhledu jejích členů (především se to týká genderových rozdílů); 2) ve všech společnostech (nebo téměř ve všech) jsou to muži, kdo diktuje pravidla společenského chování a veřejného dress-kódu (především ve vztahu k ženské polovině).

Co to je? Shoda náhod, patologická nechť žen angažovat se v politice a veřejném životě, nebo uzurpace moci jedním pohlavím pod vlivem objektivních a subjektivních okolností? Zdá se, že není možné porozumět této problematice, jestliže se budeme zaměřovat na úzký výklad pojmu „gender“.

Absolutní oddělení genderu od biologické složky pohlaví však není o nic extrémnější než ignorování rozdílů mezi pohlavím a genderem. Evoluční antropologové uvádějí řadu přesvědčivých důkazů toho, že biologické složky pohlaví hrály významnou roli při utváření genderových rozdílů během evolučního procesu člověka. Prakticky ve všech společnostech jsou ženy spojovány s domácností, zatímco muži jsou více zodpovědní za činnosti mimo domov. Tato mezikulturní shoda souvisí

s biologickými rozdíly mezi pohlavími, zejména se skutečností, že ženy rodí děti, kojí je a v naprosté většině společností o ně pečují.

Faktor pohlaví stále ovlivňuje (i když nepřímo) genderové jevy v současné společnosti. Z toho vyplývají například přetrvávající rozdíly v základních kritériích pro výběr stálých a dočasných partnerů, které byly zdokumentovány v interkulturních výzkumech. I přes zjevné tendence ke stírání hranic mezi mužskou a ženskou rolí (muži se více zapojují do domácích prací a péče o děti, zatímco ženy jsou aktivnější v činnostech mimo domov) nelze v dohledné době očekávat úplnou jednotnost.

1.12. Kolik pohlaví má člověk?

Kolik pohlaví člověka tedy existuje? Koncepce pohlaví se v průběhu času mění. Po dlouhou dobu, od starověku až do konce 17. století, byl západní kulturní model v podstatě jednopohlavní. Jediným plnohodnotným pohlavím bylo mužské pohlaví a ženy byly považovány za nedovyvinutého muže. To znamená, jak píše Thomas Laqueur, že obě pohlaví byla v tehdejšímu vnímání pouze dvěma podobami jednoho. Teprve v 18. století se postupně začalo utvářet pojetí, že muži a ženy jsou dvě různá pohlaví.

Od 18. století až do druhé třetiny 20. století se v evropských kulturách zachovávala představa o dvou pohlavích – mužském a ženském. Při vyplňování většiny dotazníků je nám nabízeno, abychom ohodnotili své pohlaví výběrem ze dvou alternativních kategorií (mužské a ženské). V USA a řadě evropských zemí, stejně jako v mnoha asijských a afrických zemích, však dnes pravděpodobně uslyšíme jinou odpověď: tři pohlaví. Pro Evropany a Severoameričany je tato odpověď uznáním práv sexuálních menšin na rovnoprávní občanství. Takové právo bylo uzákoněno v USA a západní Evropě nedávno. Pro Thajce, Filipínce, hinduisty nebo Indý v USA a Kanadě je fenomén třetího pohlaví plně v souladu s principy jejich tradiční kultury.

Otázka pohlaví není vždy zřejmá nebo snadno zodpověditelná. Jednak někteří lidé morfologicky neodpovídají konkrétnímu mužskému nebo ženskému standardu (hermafrodité) a jednak existuje celá kategorie anatomicky normálních mužů a žen, kteří jsou přesvědčeni, že mají osobnostní charakteristiky typické pro opačné pohlaví (transsexuálové).

V medicíně je již dlouho zaveden pojem intersexualita pro případy prvního typu, který předpokládá kombinaci mužských a ženských struktur v tělesné stavbě jedné osoby a v důsledku toho nelze daného jedince jednoznačně označit jako muže či ženu. Mezi intersexuály patří praví hermafrodité a také mužští a ženští pseudohermafrodité. Praví hermafroditi jsou lidé, kteří mají jedno vajíčko a jeden vaječník. Mužští pseudohermafrodité mají vajíčka a některé struktury ženských genitálií (např. vyvinutý klitoris, stydké pysky a vyvinutá prsa). Ženští pseudohermafrodité mají vaječníky v kombinaci s některými strukturami mužských genitálií (např. kromě vyvinuté pochvy a stydkých pysků mohou mít vyvinutý penis).

Fenomén hermafroditismu nezůstal bez povšimnutí ve středověké evropské legislativě. Vzhledem k tomu, že dědictví majetku a titulů v mnoha zemích té doby záviselo na pohlaví dědice, kombinace mužských a ženských anatomických znaků nebyla zdaleka jen kuriózní záležitostí. Anglický soud v 16. století tedy rozhodl, že pořadí dědictví by mělo být založeno na "rysech toho pohlaví, které převažují" - tedy na rysech, které převažují v anatomii dané osoby, když dosáhne dospělosti.

Zde je další zajímavý případ, kdy otázka, zda jsou hermafrodité mužského nebo ženského rodu, mohla změnit historii celého města. V roce 1843 závisel výsledek voleb do městské rady v Salisbury ve státě Connecticut výhradně na hlasu jediného muže jménem Levi Zuidam. Místní obyvatelé ho považovali spíše za ženu než za muže. Je třeba poznamenat, že v té době neměly ženy podle americké legislativy volební právo. Místní lékař, který Zuidama vyšetřil, však zjistil, že má jakýsi penis, a na základě toho byl Levi prohlášen za muže. V důsledku toho mu bylo umožněno volit a zástupce strany Whig byl zvolen do městské rady rozdílem jednoho hlasu. Místní drbny však okamžitě rozšířily po městě fámy, že ať už Zuidam penis má, nebo nemá, má také vagínu a pravidelně menstruuje.

Ačkoli v Rusku, stejně jako ve většině západních kultur, je hermafroditismus klasifikován jako ontogenetická abnormalita, v mnoha tradičních společnostech jsou tyto osoby vnímány jako třetí pohlaví.

Třetímu pohlaví jsou v tradičních společnostech často přisuzovány specifické sociální role. Například hermafroditům u kmene Sambia na Nové Guineji se po staletí přisuzovala vážená role šamanů a duchovních léčitelů. V některých tradičních společnostech byli za třetí pohlaví považováni také transsexuálové - muži a ženy, kteří se upřednostňují chovat podle pravidel opačného pohlaví. V indické kultuře se třetímu pohlaví říká hidžra. Muži hlásící se ke třetímu pohlaví (Hidžrové) nosí ženské šaty a

šperky, kombinují v sobě mužské a ženské role a jsou považováni za svaté. Indiáni z Velkých planin považovali za přijatelné, aby muži nosili ženské oblečení a vykonávali tradiční ženské činnosti, zatímco ženy nosily mužské oděvy a vykonávaly mužské činnosti (lov, účast na vojenských akcích a dokonce i to, že si do svých domovů vodily manželku nebo několik manželek). Těmto osobám byl přiznán zvláštní společenský status berdaš. Podle indiánské víry měl berdaš výjimečnou mystickou moc a často působil jako šaman při posvátných obřadech a rituálech. Je zvláštní, že role berdaše byla vratná. Pokud se člověk v této roli cítil nepohodlně, mohl se bez obav vrátit k roli, která byla charakteristická pro představitele daného pohlaví, a lidé v jeho okolí ho (ji) za to neodsuzovali.

Podle lékařů a psychologů se transsexuálové začínají velmi brzy cítit tak, že jsou v těle opačného pohlaví, a existují důkazy, že tento jev má biologický základ a souvisí s feminizací mužského mozku nebo maskulinizací ženského mozku. Častým projevem transsexuálního chování je transvestismus - oblékání se do oblečení, typického pro opačného pohlaví. Transvestité zpravidla necítí akutní potřebu změnit pohlaví a mohou vést normální sexuální život s partnery opačného pohlaví.

Někteří transsexuálové si velmi dobře uvědomují nesoulad mezi svou osobní identitou a fyzickým vzhledem a přejí si změnit pohlaví, jak z hlediska anatomického, tak i právního. Jeden z prvních příkladů transsexuální operace změny pohlaví pochází z roku 1882, kdy se v Německu žena Sofia Hedwig změnila pomocí plastické operace na Hermanna Karla. V USA překročil počet transsexuálů, kteří podstoupili operaci, hranici 11 000. Odhaduje se, že v USA a v Evropě připadá jeden transsexuál na 20 000 až 50 000 osob starších 15 let. Počet transsexuálních žen je třikrát nižší než počet transsexuálních mužů.

Uznání třetího pohlaví v USA a evropských zemích dnes zásadním způsobem mění tradiční představy o diskrétnosti pohlaví a jasných hranicích mezi pohlavími, a také vyžaduje přezkoumání řady právních předpisů, především týkajících se rodinného a dědického práva.

Kapitola 2

Problémy individuálního vývoje a pohlaví

2.1. Genetické anomálie pohlavního vývoje a sexuální identifikace

Podle ontogenetického pojetí pohlaví D. Maniho musí plnohodnotný muž nebo žena během svého individuálního vývoje vykazovat všech osm pohlavních znaků. Pokud je přirozený průběh v kterékoli fázi narušen, vývoj probíhá anomálně a jedinec má následně problémy s definováním vlastní pohlavní příslušnosti a genderové identity.

Podíváme se na nejtypičtější poruchy pohlavního vývoje a zjistíme, jak taková abnormalita ovlivňuje život svého majitele. V tradičním případě tedy oplodněné vajíčko neboli zygota, z níž se následně vyvine nový organismus, obsahuje dva pohlavní chromozomy a je představena kombinací XX (ženská varianta) nebo XY (mužská varianta). V některých případech se však vyvíjejí embrya s abnormální sadou pohlavních chromozomů: XXX, XXY, XY nebo dokonce X0 (druhý pohlavní chromozom chybí). Tyto abnormality nejsou pro embryo smrtící a ve většině případů se ze zygot s těmito genotypy narodí děti, které mohou úspěšně existovat i v dospělosti. Genotyp Y0 je pravděpodobně neslučitelný se životem a jedinci s touto sadou se nevyskytují.

Chromozomální abnormality nejsou vždy viditelné pouhým okem. Některé z nich mají na fenotyp nositele malý nebo žádný vliv a mohou zůstat pro nositele i jeho okolí záhadou. Například trizomie chromozomu X se klinicky diagnostikuje jen zřídka, protože pro normální vývoj organismu je potřeba pouze aktivita jednoho chromozomu X, jinak by se mužská embrya XY nemohla úspěšně vyvíjet. Jak dnes víme, v ženském těle je v každé buňce aktivní pouze jeden ze dvou chromozomů X. Trisomie chromozomu X ženám nezpůsobuje prakticky žádné potíže a z lékařského hlediska se nepovažuje za abnormalitu.

Syndrom XYY (tzv. syndrom nadbytečného chromozomu Y) je také zřídka klinicky zjištěn, protože pouze jeden z chromozomů Y je spouštěčem vývoje varlat. Muži s nadbytečným chromozomem Y se liší tím, že jsou vyšší a mohou mít problémy s nadměrným pocením a nepříjemným zápachem potu. V některých případech bylo zjištěno, že muži s chromozomem Y navíc mohou mít sníženou inteligenci.

V psychologické literatuře se již delší dobu objevují názory, že nadbytečný chromozom Y je spojen se zvýšenou agresivitou. Právě tato okolnost vysvětlovala

případy zvýšené pravděpodobnosti, že lidé s nadbytečným chromozomem Y půjdou do vězení. Pečlivá analýza typů trestných činů spáchaných muži s normálním genotypem a muži s přebytečným chromozomem Y však tento předpoklad nepotvrdila. Muži s normálním genotypem byli ve skutečnosti uvězněni za spáchání závažnějších trestných činů spojených s násilnickými činy mnohem častěji než muži s nadbytečným chromozomem Y. Zdá se, že ti druzí se dostávají do vězení častěji, protože vzhledem k své snížené inteligenci nedokážou zametat stopy a policie je tak snáze odhalí.

Klinefelterův syndrom (genotyp XXY) je klinicky častější než trizomie chromozomu X nebo nadbytečný chromozom Y u mužů. Muži s Klinefelterovým syndromem mají ženštnější vzhled. Mají úzká ramena a široké boky, méně ochlupení na těle, lze pozorovat ukládání tuku ženského typu a mohou se u nich vyvinout prsa. Přestože někteří muži s tímto syndromem mají lehce snížené intelektuální schopnosti, mnozí z nich jsou ostatními vnímáni jako zcela normální. Muži s Klinefelterovým syndromem však nemohou mít děti.

Dosud jsme se zabývali případy, kdy jedinci přežívali a poměrně úspěšně existovali s nadbytečným pohlavním chromozomem v chromozomové sadě. Tímto však nejsou vyčerpány všechny hříčky přírody. Ukazuje se, že jedinec může přežít pouze s jedním pohlavním chromozomem, za předpokladu, že tímto jediným chromozomem je chromozom X, a nikoli Y. Již bylo zmíněno, že u mnoha živočišných druhů, zejména u hmyzu, se samci liší od samic právě tím, že mají jeden chromozom X místo dvou.

Varianta X0 u člověka je označována jako Shereshevsky-Turnerův syndrom. Lidé s touto abnormalitou jsou fyzicky vnímáni jako ženy. Jsou obvykle malého vzrůstu a mají zkrácený krk. Řečové schopnosti těchto žen jsou v normě, ale mají potíže s prostorovou orientací. Osoby se Shereshevsky-Turnerovým syndromem nemají vaječníky, a proto jsou neplodné. V řadě případů trpí mentálním opožděním. Na rozdíl od samic hmyzu s genotypem X0, které mohou plodit potomstvo, jsou lidé s tímto genotypem nejen neplodní, ale stěží je lze považovat za představitele ženského pohlaví, protože podle některých základních kritérií (např. vnitřní morfologické pohlaví) jimi nejsou.

2.2. Hormonální poruchy a pohlavní příslušnost

Nesoulad mezi genetickým a vnějším morfologickým pohlavím může nastat i z jiných důvodů. Typický případ je známý jako syndrom androgenní necitlivosti. Tato abnormalita je spojena s necitlivostí na testosteron na buněčné úrovni. V důsledku toho se u embrya s normálním mužským genotypem XY a vyvinutými varlaty vyvinou ženské vnější genitálie. Takový jedinec nejen že vypadá jako žena, ale také se žensky chová. Přítomnost plnohodnotných varlat nemá žádný vliv na život a aktivitu dítěte. Před začátkem období dospívání rodiče ani dítě nepocítují sebemenší diskomfort. V pubertě se však dívka nedostavuje menstruace, rodiče začínají být znepokojeni a obracejí se na lékaře. Pokud zkušený lékař odhalí skutečnou příčinu dané abnormality, provádí se operace - varlata se odstraní a dívka pokračuje v normálním životním stylu, příznačném jejímu pohlaví, bez problémů s pohlavní identitou. Taková žena je bohužel neplodná. Podle Maniho a Ehrharta je 80% jedinců se syndromem androgenní necitlivosti výhradně heterosexuální orientace a u žádného z nich se v dospělosti neprokázala lesbická predispozice. Muži se tedy navzdory mužskému genotypu XY vyvíjejí v ženy. Vykazují citlivost na feminizující vliv estrogenů vylučovaných varlaty během puberty, díky čemuž se u nich vyvíjejí prsa a ženské tvary těla.

Ještě vzácnější a kurióznější genetická anomálie v souladu s naší diskusí o úloze přírody a výchovy se nazývá Deficit 5-alfa reduktázy. Právě tento případ jsme měli na mysli výše, když jsme uváděli, že vnější morfologické pohlaví člověka se může ve vzácných případech vlivem vnitřní hormonální aktivity spontánně změnit na pohlaví opačné.

Tato anomálie byla popsána pouze u několika příbuzných rodin žijících v Dominikánské republice (18 případů) a na Papui-Nové Guineji (několik případů). Mutace se vyskytuje pouze u mužů a pouze v případě, že jedinec zdědí dvě kopie recesivního genu, což vede k narušení normálního metabolismu testosteronu. V důsledku toho plod nepřeměňuje primární testosteron na dihydrotestosteron. Přestože jsou varlata vyvinutá, nesestupují do šourku, ale zůstávají uvnitř těla. Vnější genitálie takového novorozence připomínají spíše genitálie ženy. Není proto divu, že ho rodiče i lidé v okolí považují za dívku a podle toho ji vychovávají. Tyto dívky se však chovají nevhodně z hlediska genderových stereotypů. Téměř vždy z nich vyrůstají uličníci, vyhledávají zvýšenou pohybovou aktivitu, silové hry a konkurenci,

zřídka se zajímají o panenky a hry na matku a dceru a raději si hrají s chlapci, a to i přes prosby a zákazy rozhořčených rodičů.

V období pohlavního dospívání ztrácí dihydrotestosteron svůj význam jako pohlavní hormon a je nahrazen testosteronem. A jeho vliv na buňky těla u jedinců s tímto syndromem probíhá zcela běžně. Proto začne "dívčí" organismus procházet rychlými proměnami: roste penis, varlata se přesouvají dolů do šourku, dochází k růstu ochlupení podle mužského typu, hlas se snižuje, ramena se rozšiřují a mění se charakter ukládání tuku. Zajímavé je, že tento mladý muž později nemá žádné problémy se svou sexuální ani genderovou identitou. Založí rodinu a může mít zdravé děti.

Považujeme-li pohlavní identitu výhradně za produkt socializace a výchovy, pak je zcela nepochopitelné, proč je jedinec v případě tohoto syndromu schopen snadno a bezbolestně změnit svou identitu na opačnou. Pokud se však zaměříme na jinou verzi, kterou navrhli biologové, pak je tento jev pochopitelnější. Je pravděpodobné, že na formování pohlavní identity mají vliv pohlavní hormony (testosteron má nevratný vliv na mozek plodu v děloze a přispívá ke konečné volbě pohlavní identity v období pohlavního dospívání).

Při užívání řady léků těhotnými ženami byly zaznamenány určité morfologické abnormality v projevech vnějších pohlavních znaků. Laboratorní pokusy na makacích rhesus ukázaly, že vysoké dávky látky zvané testosteron propionát v těle matky vedou k výrazné maskulinizaci tělesné stavby plodu ženského pohlaví. Samičí potomci se rodí s vyvinutým penisem.

Tyto příklady tedy dokazují, že vzhled může klamat: člověk se může na základě svého vnějšího vzhledu jevit jako muž nebo žena, ale z hlediska klasifikace D. Maniho nemusí být ani jedním z nich. Jeho genderová příslušnost může být samozřejmě zcela jednoznačná - mužská nebo ženská (o tom více v jedné z dalších kapitol). Kromě toho se však také sám takový jedinec může považovat za příslušníka třetího pohlaví.

2.3. Pohlavní identita: příroda a výchova

O roli biologie a výchovy při utváření genderové identity se neustále diskutuje v odborných i populárně-naučných časopisech. Psychiatři a psychologové často v

tisku informují o úspěšné úpravě genderové identity v souvislosti se změnou pohlaví ze zdravotních důvodů v raném věku (důkazem může být např. traumatická ztráta varlat a penisu nebo cílené chirurgické odstranění penisu z důvodu jeho nedostatečného vývoje). Jeden případ zdánlivě úspěšné psychologické nápravy tohoto druhu je obzvláště známý a je citován v mnoha ruských i zahraničních učebnicích psychologie a sexuologie. Vzhledem k výjimečnému významu tohoto příkladu i následujících událostí se jím budeme zabývat podrobně.

Na začátku 20. století se v typické americké rodině se narodil pár chlapců - jednovaječných dvojčat. Bohužel v sedmi měsících věku utrpěl jeden z chlapců vážné poranění penisu a lékaři mu ho museli odstranit. Ve věku 21 měsíců podstoupil John (tak se chlapec jmenoval) speciální plastickou operaci, během které mu byly vytvořeny ženské pohlavní orgány, a byla mu předepsaná kontinuální léčba estrogeny. Tak se z Johna stala Joana. Poté byla dvojčata vychovávána v jedné rodině a rodiče (a také všichni kolem) s novou holčičkou zacházeli v plném souladu s její ženskou rolí. Dítě bylo dlouho sledováno psychology a tisk neustále informoval o tom, jak Joana (dříve John) úspěšně získává novou genderovou identitu. Jedna důležitá věc však byla zřejmá už v této fázi: Joana se chovala jako uličník a upřednostňovala hry, netypické pro dívky. V učebnicích psychologie se však tato skutečnost často zamlčuje, zatímco je tento případ uváděn jako důkaz klíčové role výchovy při získávání osobní genderové identity.

Příběh s Joanou měl nesmírně zajímavé pokračování, o kterém svět informovali v roce 1997 M. Diamond a H. Sigmundson. Ukázalo se, že pokusy naučit Joanu ženskou identitu byly naprosto neúspěšné. Navzdory všem trikům vychovatelů se u dítěte později vytvořila mužská identita. Joana se ve své roli dívky cítila nesvá. Močila vestoje jako chlapec, v důsledku čehož dívky ve škole požadovaly, aby Joana používala pánské záchody. Joana vždy chtěla být chlapcem, a když jí bylo 14 let, otec a psychoterapeut jí museli říct pravdu. Od té doby Joana aktivně usilovala o opakovanou změnu pohlaví. Když mladý John (Joana) ve svých 25 letech dosáhl pohlavní zralosti, podstoupil operaci opakované změny pohlaví: byl mu zrekonstruován penis a odstraněna prsa. Díky tomu se John úspěšně oženil a adoptoval děti. V mužské roli se cítí výjimečně dobře.

Vrozené faktory proto mohou mít významný vliv na genderovou identitu.

Kapitola 3

Mužské a ženské tělo

3.1. Antropometrické charakteristiky

Antropologické studie umožňují pochopit, v jakých tělesných parametrech se od sebe muži a ženy nejvíce liší. Muži mají svalnatý typ postavy, široká ramena a úzké boky. U žen převažuje astenický a dysplastický typ. Typická jsou pro ně úzká ramena, dobře vyvinuté poprsí, úzký pas a širší boky. Hrudník mají ženy kratší a širší, trup delší a končetiny o něco kratší (přibližně o 10%) než u mužů. Širší ženská pánev je níže než pánev mužů, a proto je níže i těžiště. Tyto rozdíly v tělesných proporcích nejsou pouhým rozmarem přírody - mají biologický smysl. Širší a hlubší pánev u žen umožňuje širší porodní cesty a větší relativní délka páteře a širší mezičlánkové prostory poskytují ženám větší flexibilitu. Díky kratším nohám a nižšímu těžišti je ženské tělo stabilnější, což je důležité zejména v těhotenství. Rozdíly ve stavbě těla jsou základem charakteristických rozdílů mezi mužskou a ženskou chůzí: u mužů je chůze více ledabylá a prudká, ženy chodí ladně a pohupují boky.

Ženy mají v průměru kratší tělo (pro Evropu je průměrný rozdíl 12 cm). To je pravděpodobně částečně způsobeno rozdílnou délkou růstu: muži rostou až do věku 25-32 let, zatímco ženy přestávají růst výrazně dříve, a to ve věku 17-18 let.

Ženy jsou v průměru o 10-15 kg lehčí než muži. Podíl svalové, tukové a kostní tkáně se však liší. Dospělí muži mají 40% své tělesné hmotnosti ve svalové tkáni (v průměru přibližně 30 kg), zatímco ženy přibližně 30 % (v průměru 18 kg). Struktura svalů je také odlišná: ženské svaly jsou tvořeny převážně pomalými vlákny, zatímco u mužů převažují rychlá vlákna. Převaha pomalých vláken ve svalech žen je významnou biologickou adaptací spojenou s delší dobou porodu, ve srovnání s jinými primáty, a intenzivním tlačáním.

Tuková tkáň je naopak více vyvinutá u žen. Je to dáno jejich vrozenou schopností účinněji produkovat tukové látky a ukládat je jako zásoby pod kůží. U žen tvoří tuková tkáň v průměru 25% tělesné hmotnosti, u mužů pouze 15%. Velká vrstva tuku u žen chrání jejich vnitřní orgány a plod před nárazy a dodává ženskému tělu charakteristické zaoblené křivky. Tuková tkáň je prakticky bez vody, což znamená, že

celkový obsah vody v ženském těle je nižší než u mužů. Moderní kosmetologové doporučují ženám vypít až dva litry vody denně, aby vypadaly mladší a svěží.

Rozdíly ve svalové a tukové hmotě mezi muži a ženami jsou zásadní pro jejich fyziologii. Ve svalech probíhá metabolismus androgenů a velký podíl svalové hmoty hraje významnou roli v maskulinizaci mužského těla. Syntéza estrogenů naopak probíhá v tukové tkáni, proto větší množství tuku přispívá k formování ženských rysů.

Moderní filmy, divadelní hry a příběhy se hemží příběhy, v nichž ženy spolu s muži ovládají bojová umění, zvedají těžké váhy, zdolávají výšky, překonávají překážky, závodí s muži a nakonec bojují. Velmi zajímavým filmem v tomto duchu je "G. I. Jane" s Demi Moore v hlavní roli. "Úspěchy" dívky Jane jsou dobrou reklamou pro ty, kdo se snaží vymezit hranice svých životních možností, ale bohužel špatnou reklamou pro ženy, které vedou životní styl typický pro jejich pohlaví, a pro ženy, které plánují stát se matkami.

Pozorování kulturistek ukazují, že ženy jsou schopny jít proti své přirozenosti a rozvíjet svou sílu - díky specializovanému tréninku rozvíjejí své svaly do fantastických rozměrů. Fyziologické funkce těla jsou však často narušeny a žena ztrácí svoje nejzákladnější poslání - ztrácí plodnost a přestává menstruovat.

Je to dobře, nebo špatně? Stojí ženám za to usilovat o rovnoprávnost s muži i za cenu toho, že se vzdají svého poslání? - To je jiná otázka. Důležité v našem vyprávění je, že abyste mohly být a zůstat ženou, musíte mít tělo, které má jiný tvar a poměr svalů a tuku než tělo muže. Měkké, plynulé linie ženského těla a hrubé, rovné kontury mužského těla nejsou rozmar jedné kulturní tradice. Tyto univerzální rozdíly, které úzce souvisejí s reprodukční schopností obou pohlaví a základní dělbou práce charakteristickou pro prvobytně pospolnou společnost, jsou výsledkem milionů let vývoje mužského a ženského těla.

3.2. Pohlavní dimorfismus podle velikosti těla a dalších morfologických ukazatelů

Pohlavní dimorfismus u současného člověka je jasně patrný v morfologických ukazatelích, přičemž míra jeho projevu se pohybuje v rozmezí 0,2-0,8 % ve vztahu druhého prstu k čtvrtému prstu pravé ruky, přičemž tento parametr je vyšší u žen (tabulka 3.1). Ve všech dosud zkoumaných populacích je index prstů nižší u mužů než

u žen. Tyto rozdíly souvisejí s vlivem androgenů na vývoj kostry během prvních 16 týdnů embryonálního vývoje. J. Manning a jeho kolektiv se domnívají, že tento index je spolehlivým markerem intrauterinní androgenizace a je prediktorem stupně maskulinizace organismu (týká se to morfofyzilogických i behaviorálních charakteristik jedince). Ženy mají v průměru širší boky a muži širší ramena. Muži z kmene Hadza jsou v průměru o 5,0% vyšší než ženy a muži z kmene Datoga jsou o 6,5% vyšší než ženy. U jiné africké populace, Kalabarců, činil ve stejném věku rozdíl průměrné výšky 5%. Z hlediska hmotnosti činil pohlavní dimorfismus u kmene Hadza 12,4%, u kmene Datoga 11,1% a u Kalabarců 11%. Z parametrů uvedených v tabulce byl největší pohlavní dimorfismus zaznamenán u síly rukou. Muži z kmene Hadza převyšovali žen v síle o 36,1% a muži z kmene Datoga o 33,1%.

Tabulka 3.1. Pohlavní dimorfismus antropometrických ukazatelů (muži a ženy ve věku 20-30 let)

Příznak	Lovci a sběrači z kmene Hadza Tanzánie	Pastevci z kmene Datoga Tanzánie
Výška postavy	0,95	0,94
Tělesná hmotnost	0,88	0,89
Obvod ramene	0,93	0,92
Obvod pasu	1,0	0,99
Obvod boků	1,03	1,08
Poměr pasu k bokům	0,96	0,92
Poměr ramen k bokům	0,89	0,83
Obvod paže (biceps)	0,93	0,96
Síla ruky	0,64	0,67

Manningův index (2D : 4D vpravo)	1,08	1,02
-------------------------------------	------	------

Síla ruky přitahuje v posledních letech zvláštní pozornost antropologů - jako spolehlivý ukazatel zdraví u lidí obecně (u mužů i žen). Nicméně souvislost tohoto ukazatele se sexuálním chováním a dalšími morfologickými znaky (poměr druhého a čtvrtého prstu na pravé ruce, obvod bicepsu, obvod ramen) je typická pouze pro samce. Existuje také pozitivní souvislost mezi silou rukou a fyzickou agresivitou u mladých mužů. Síla rukou se mění s věkem a vrcholí mezi 24. a 39. rokem života. Podle výsledků výzkumu řady autorů bylo prokázáno, že síla rukou je silně dědičná a že míra dědičnosti je 65 % ve srovnání s kontrolami výšky, hmotnosti, věku, svalové hmoty a hmotnosti tělesného tuku. Tento údaj také závisí na celkovém zdravotním stavu, životních podmínkách, výživě a tréninku.

Fyziologie žen a mužů se také liší. Objem srdce je u žen o 100-200 ml menší a hmotnost o 50 gramů nižší než u mužů. Objem krve obíhající v těle je v průměru 5-6 litrů u mužů a 4-4,5 litru u žen. Krev mužů obsahuje více erytrocytů (5 miliónu na mm³ u mužů a 4,5 miliónu na mm³ u žen). Muži mají také v průměru vyšší hemoglobin (15,8 g na 100 ml u mužů a 13,9 g na 100 ml u žen).

Ženy mají v průměru slabší srdeční kontrakce. Proto je jejich krevní tlak nižší. Ženy však mají také několik fyziologických výhod: jejich cévy jsou pružnější a snáze snášejí větší ztráty krve. Například ztráta jednoho litru krve je pro muže smrtelná, zatímco u žen si nevyžádá ani transfuzi.

Bazální metabolismus je u mužů a žen odlišný: u žen je nižší. Ženy jsou proto méně přizpůsobené na krátkodobou a namáhavou práci. Ze stejného důvodu ženy přibývají na váze snadněji než muži.

Mezi oběma pohlavími je významný rozdíl ve způsobu dýchání. Dospělé ženy dýchají častěji než muži, ale jejich dýchání není tak hluboké. V důsledku toho mají ženy v průměru objem plic o 1 litr menší než muži a o 30% horší plicní ventilaci. Rozdíly mezi pohlavími v kapacitě plic se s věkem zvětšují. Zatímco v raném dětství mají chlapeci asi o 7% vyšší kapacitu plic než dívky, v dospělosti tento rozdíl dosahuje 35%. Kromě toho je pro ženy typická převaha hrudního dýchání a pro muže břišního dýchání. Rozdíl v převažujícím typu dýchání může být jedním z důvodů, proč jsou ženy v józe méně úspěšné, protože břišní dýchání je základem meditace.

Morfologické a fyziologické rozdíly způsobují výrazné rozdíly mezi pohlavími v rychlosti pohybu (muži chodí a běhají mnohem rychleji než ženy), intenzitě krátkodobé námahy a zvedání břemen. Je možné, že tyto rozdíly jsou důsledkem základního rozdělení mužských a ženských rolí v primitivní společnosti. Role lovce a ochránce byla pro muže klíčová: rychlost a síla pro ně byly původně zásadní. Pro ženy byly tyto charakteristiky méně důležité.

Již výše jsme zmínili, že pohlavní dimorfismus se výrazně projevuje v síle ruky. Výraznou asymetrii síly rukou jako ukazatel individuální přizpůsobivosti Gallup a kol. vysvětlují dělbou práce u předků člověka. Není pochyb o tom, že muži po miliony let soupeřili o vzácné zdroje, lovíli (foto 3.1) a účastnili se meziskupinových agresivních střetů (foto 3.2), což vyžadovalo použití síly, především v souvislosti s tréninkem ruky. Dozvuky pozitivní selektivity vůči mužům s větší silou ruky lze pozorovat i v moderních západních populacích. Takové muže nyní ženy považují za žádanější krátkodobé sexuální partnery. Ženy se samozřejmě na sílu ruky neptají a netestují ji podáním ruky. Jde o to, že tento ukazatel pozitivně koreluje s atraktivitou mužů i s celkovou mužností v dalších fyzických a behaviorálních charakteristikách a ukazuje na vyšší hladinu testosteronu.

Důležitým rysem mužského vzhledu je vyklenutí ohryzku, neboli “Adamova jablka”. Ohryzek je výběžek štítné chrupavky. U žen tvoří tupý úhel a u mužů ostrý úhel. Rozdíly ve struktuře štítné chrupavky jsou dány funkčními vlastnostmi mužského a ženského hrtanu. U mužů je hrtan objemnější a hlasivky delší. Výsledkem je nižší hlas. Ke změnám ve struktuře hrtanu dochází u chlapců během puberty. Hlas se při tom sníží asi o oktávu a změní se jeho barva i hlasitost. U dívek změna hlasového aparátu neprobíhá. Proto je možné podle kvality zpěvu dospívající dívky možné určit, zda se v budoucnu stane zpěvačkou, nikoli však podle kvality zpěvu chlapce. Starší lidé si pamatují výjimečný hlas italského chlapce Roberta Lorettiho. Zmužnělý Loretti o něj bohužel nadobro přišel. Stále zpívá, ale je to zpěvák se středními hlasovými schopnostmi.

Muži a ženy se liší v i rozložení ochlupení na těle: mužům rostou chlupy na obličejí (knír a vousy), na hrudi, zádech a nohou. Růst chlupů u mužů souvisí se sekrecí testosteronu (zde je třeba zmínit, že ačkoli je testosteron mužský hormon, jeho malé množství se běžně vylučuje i u žen). Kromě toho mnoho mužů plešatí ve zralém věku, zatímco pro ženy to typické není (k této skutečnosti se vrátíme níže a pokusíme se vysvětlit důvody tohoto rozdílu mezi pohlavími).

4. Překladatelský komentář

V následujícím komentáři k překladu budou představeny překladatelské metody a postupy, které byly užity při překladu textu. Zjistili jsme, že se jedná o všechny metody, které jsou uvedeny v kapitole Teorie překladu, s výjimkou transliterace, která při překladu textu využita nebyla.

Jak již bylo uvedeno v charakteristice výchozího textu, v textu se objevuje značné množství vlastních jmen a geografických názvů, které byly do ruštiny převzaty z původního jazyka s využitím transkripce. Pro jejich správný převod od češtiny bylo nutné vyhledat původní podobu jména v prostředí, ze kterého toto vlastní jméno (příjmení) pochází, jak je zřejmé na následujících příkladech:

- *То есть, как пишет **Томас Лакер**, оба пола являлись в представлении того времени лишь двумя формами одного. (str. 29)*
- *То znamená, jak píše **Thomas Laqueur**, že obě pohlaví byla v tehdejšíм vnímání pouze dvěma podobami jednoho.*
- *В 1843 г. исход выборов в городской совет города **Сейлсбери**, штат **Коннектикут**, оказался полностью зависимым от голоса одного единственного человека по имени **Леви Зюйдан**. (str. 31)*
- *В roce 1843 závisel výsledek voleb do městské rady v **Salisbury** ve státě **Connecticut** výhradně na hlasu jediného muže jménem **Levi Zuidam**.*

K následujícím metodám jsou dále vybrány typické příklady výchozího textu a přiřazeny také jejich překlady.

Jak již bylo zmíněno v kapitole Teorie překladu, jednoznačná **ekvivalence** se využívá zejména při překladu termínů, kdy je k dispozici pouze jedna shoda. Jelikož je text odborný, ekvivalence byla při překladu využívána velmi často. Viz následující příklady:

- *Заметим, что это не мешало девочкам приходить в школу в **джинсах** [...] (str. 27)*
- *Вšimněme si, že to dívkám nebránilo chodit do školy v **džínách** [...]*

- *Небольшой экскурс в европейскую историю свидетельствует, что внешние **атрибуты гендерной принадлежности** изменчивы во времени и пространстве. (str. 27)*
- *Krátký exkurz do evropské historie ukazuje, že vnější **atributy genderové příslušnosti** se mění v čase a prostoru.*
- *использование **бурки** (str. 28)*
- *roužívání **burky***

Další využitou metodou je metoda **transkripce**, neboli zachycení zvukové podoby slova. Jak již bylo zmíněno v kapitole překladu, tato metoda se využívá zejména při překladu vlastních jmen a názvů, čehož si můžeme všimnout na následujících příkladech:

- *[...] эпоху **перестройки**. (str. 27)*
- *[...] v období **perestrojky**.*
- ***шаровары** (str. 27) - šarovary*

Ve velmi mnoha případech, byla při překladu využita metoda **transpozice**, neboli změna slovosledu:

- *Человек впитывает традиционные гендерные стереотипы с детства, и тот факт, что они могут сильно различаться в разных культурах, часто не находит должного понимания. (str. 27)*
- *Člověk vstřebává tradiční genderové stereotypy od dětství a skutečnost, že se **mohou v různých kulturách značně lišit**, není často dostatečně chápána.*
- *Во всяком случае, именно так **изображали мужчину и женщину** русские и калмыцкие школьники в возрасте от 6 до 12 лет, с которыми мы работали в течение ряда лет (1992–1996 гг.), изучая гендерные стереотипы в российском обществе эпохи перестройки. (str. 27)*
- *Каždopádně, přesně takto **si muže a ženy představovali** ruští a kalmyčtí školáci ve věku od šesti do dvanácti let, s nimiž jsme několik let (1992-1996) **pracovali** na výzkumu genderových stereotypů v ruské společnosti v období perestrojky.*

Nejčastěji využívanou metodou při překladu byla metoda **substituce**, pro kterou je v překladu charakteristická **záměna**, tohoto si můžeme všimnout na následujících příkladech:

Lexikální záměna

- *Гендерные стереотипы обладают завидной живучестью и продолжают сохраняться тогда, когда реальное поведение мужчин и женщин уже стало иным. (str. 27)*
- *Genderové stereotypy mají záviděníhodnou schopnost přežití a nadále přetrvávají i v době, kdy už se skutečné chování mužů a žen změnilo.*
- *В той же стране женщина не только не может выходить из дома без мужчины-проводящего, но и водить машину, читать лекции с открытым лицом в университете, если слушателями являются мужчины. (str. 28)*
- *В тѣже зemi nejenže žena nesmí opustit svůj domov bez mužského doprovodu, ale nesmí ani řídit auto nebo přednášet na univerzitě s odkrytým obličejem, pokud jsou posluchači muži.*
- *Хотя у нас в стране, как и в большинстве западных культур, [...] (str. 31)*
- *Аčkoli v Rusku, stejně jako ve většině západních kultur, [...]*

Změna pádu

- *И эти стереотипы последовали за российским обществом в постсоветскую эпоху. (str. 27)*
- *A tyto stereotypy provázejí ruskou společnost i v postsovětské éře.*
- *Показательно, что для многих традиционных африканских культур обнаженное женское тело не является сексуально возбуждающим (фото 1.7), (str. 28)*
- *Je příznačné, že v mnoha tradičních afrických kulturách není nahé ženské tělo sexuálně vzrušující (foto 1.7).*

- *Поскольку наследование состояния и титула во многих странах того времени зависело от пола наследника, [...] (str. 30)*
- *Vzhledem k tomu, že dědictví majetku a titulů v mnoha zemích té doby záviselo na pohlaví dědice, [...]*

Změna čísla

- *Отсюда, к примеру, и сохраняющиеся различия в базовых критериях выбора **постоянного и временного полового партнера**, зафиксированные в рамках кросс-культурных исследований. (str. 29)*
- *Z toho vyplývají například přetrvávající rozdíly v základních kritériích pro výběr **stálých a dočasných partnerů**, které byly zdokumentovány v interkulturních výzkumech.*
- *Поскольку наследование состояния и **титула** во многих странах того времени зависело от пола наследника, [...] (str. 30)*
- *Vzhledem k tomu, že dědictví majetku a **titulů** v mnoha zemích té doby záviselo na pohlaví dědice, [...]*

Změna větného členu

- *Небольшой экскурс в европейскую историю свидетельствует, что внешние атрибуты гендерной принадлежности **изменчивы** во времени и пространстве. (str. 27) - пřísudek jmenný se sponou*
- *Krátký exkurz do evropské historie ukazuje, že vnější atributy genderové příslušnosti **se mění** v čase a prostoru. - пřísudek slovesný*
- ***Все мои знакомые женщины** вне дома стали носить традиционный арабский костюм, а некоторые даже стали закрывать лицо. (str. 28)*
- ***Všechny ženy, které znám**, začaly mimo domov nosit tradiční arabský oděv, některé si dokonce začaly zakrývat obličej.*
- *Однако в США и ряде европейских стран, равно как и во многих **странах Азии и Африки**, сегодня мы, скорее всего, услышим иной ответ: три пола. (str. 30)*

- *V USA a řadě evropských zemí, stejně jako v mnoha asijských a afrických zemích, však dnes pravděpodobně uslyšíme jinou odpověď: tři pohlaví.*

Odstranění vedlejší věty

- *Во всяком случае, именно так изображали мужчину и женщину русские и калмыцкие школьники в возрасте от 6 до 12 лет, с которыми мы работали в течение ряда лет (1992–1996 гг.), изучая гендерные стереотипы в российском обществе эпохи перестройки. (str. 27)*
- *Каждорáднĕ, пĕснĕ такто си муџе а џены пĕдставовали руští а калмычті школáци ве вĕку од џести до дванáкти лет, с нимиџ jsme нĕколик лет (1992-1996) pracowали на výzkumu genderových stereotypů v ruské společnosti v období perestrojky.*

Spojení vět

- *В медицине для случаев первого типа давно введено понятие интерсексуальности. Оно предполагает сочетание мужских и женских структур в строении тела у одного человека, из-за чего данный индивид не может быть четко определен как мужчина или женщина. (str. 30)*
- *V medicínĕ je již dlouho zaveden pojem intersexualita pro případy prvního typu, který předpokládá kombinaci mužských a ženských struktur v tělesné stavbě jedné osoby a v důsledku toho nelze daného jedince jednoznačně označit jako muže či ženu.*

Rozpojení vět

- *Молодые мужчины из традиционных скотоводческих обществ Восточной Африки — датога и масаи — носят сложные прически в виде старательно заплетенных длинных косичек, декорированных металлическими колечками или бисером, а женщины бреют голову (фото 1.1, 1.2), а по набору ушных украшений мужчины в этих обществах ничуть не уступают женщинам (фото 1.3, 1.4). (str. 27)*
- *Mladí muži v tradičních pasteveckých společnostech východní Afriky - v kmenech Datogů a Masajů, nosí složité účesy v podobě pečlivě upletených dlouhých copánků zdobených kovovými prstýnky nebo korálky, zatímco ženy si*

holí hlavu (foto 1.1, 1.2). Co se týče náušnic, muži je nosí podobně jako ženy (foto 1.3, 1.4).

- *Показательно, что для многих традиционных африканских культур обнаженное женское тело не является сексуально возбуждающим (фото 1.7), скорее, неприличными воспринимаются попытки его драпировать и прикрывать тканью. (str. 28)*
- *Je příznačné, že v mnoha tradičních afrických kulturách není nahé ženské tělo sexuálně vzrušující (foto 1.7). Jako neslušné jsou spíše vnímány pokusy ho zahalovat a zakrývat látkou.*

Přidání vedlejší věty

- *В некоторых культурах гендерные стереотипы в отношении прически и одежды и вовсе диаметрально противоположны привычным для нас. (str. 27)*
- *V některých kulturách se genderové stereotypy, pokud jde o vlasy a oblečení, diametrálně liší od toho, na co jsme zvyklí.*
- *Общество устанавливает определенные правила внешнего вида для мужчин и женщин применительно к одежде, прическе, украшениям, татуировкам и шрамированию, а также в отношении объема допустимого к всеобщему обозрению открытого тела. (str. 28)*
- *Společnost stanovuje určitá pravidla pro vzhled mužů a žen, pokud jde o oblečení, účesy, šperky, tetování a zjizvení, a také objem těla, které je možné na veřejnosti odhalit.*
- *Общество старается заставить своих членов следовать установленным правилам, и эти правила распространяются не только на поведение, но и на внешний вид его членов (в первую очередь это касается гендерных различий) (str. 28)*
- *Společnost se snaží donutit své členy, aby dodržovali stanovená pravidla, a tato pravidla se týkají nejen chování, ale i vzhledu jejích členů (především se to týká genderových rozdílů)*

Do velmi často využívaných metod překladu můžeme zahrnout také metody **amplifikace**, neboli rozšíření, a **redukce**, neboli zkrácení. Jak již zmiňujeme v kapitole Teorie překladu, tyto metody nám zaručí gramatickou správnost překladu a úplnost jeho obsahu, čehož si můžeme všimnout na následujících příkladech:

Amplifikace:

- *У арабов мужчины и женщины облачаются в просторные **платья-галабии** (фото 1.5), у шотландцев мужчины облачаются в **юбки-килты**, а в индийском штате Пенджаб женщины носят туники и **шаровары** наравне с мужчинами (фото 1.6). (str. 27)*
- *В **арabských společnostech** se muži i ženy oblékají do volných **šatů s názvem Abája** (foto 1.5), skotští muži nosí **sukně, tzv. kilty** a v indickém Pandžábu nosí ženy stejně jako muži tuniky a **šarovary, tj. dlouhé široké kalhoty** (foto 1.6).*
- *Группа нигерийских мусульманок-паломниц, прибывшая в Мекку, была недавно задержана в аэропорту полицией Саудовской Аравии, так как они прибыли **на хадж** без сопровождения мужчин. (str. 28)*
- *Skupinu nigerijských muslimských poutnic do Mekky nedávno zadržela na letišti saúdskoarabská policie, protože **na pouť do Mekky, tzv. hadždž**, dorazily bez doprovodu mužů.*
- ***Хиджра-мужчины** носят женские платья и украшения, совмещают в себе мужские и женские роли и считаются священными. (str. 31)*
- ***Муži hlásící se ke třetímu pohlaví (Hidžrové)** nosí ženské šaty a šperky, kombinují v sobě mužské a ženské role a jsou považováni za svaté.*

Redukce:

- ***Так**, в традиционном представлении советского гражданина образ женщины ассоциировался с длинными волосами, а мужчины — с короткой стрижкой, женская одежда — с платьем, а мужская — с брюками. (str. 27)*
- *В традиčním vnímání sovětského občana byly ženy spojovány s dlouhými vlasy a muži s krátkým sestřihem, ženské oblečení s šaty a mužské s kalhotami.*

- [...] *крайним проявлением такого запрета является использование паранджи и бурки, полностью скрывающих лицо, просторных длинных одежд и перчаток (фото 1.8). (str. 28)*
- [...] *extrémním projevem tohoto zákazu je používání burky, která zcela zakrývá obličej, volného dlouhého oblečení a rukavic (foto 1.8).*
- *Гендерные стереотипы могут меняться в зависимости от тех, или иных политических и (или) экономических событий в обществе. (str. 28)*
- *Genderové stereotypy se mohou měnit v závislosti na různém politickém a/nebo ekonomickém vývoji ve společnosti.*
- *Во всем сказанном выше обращает на себя внимание несколько моментов: [...] (str. 28)*
- *Ve všem výše uvedeném vyniká několik skutečností: [...]*

Metoda, která je využívána zejména při překladu frazeologismů a ustálených slovních spojení, se nazývá **kompenzace**, a při překladu byla využívána vcelku v mnoha případech, což nám potvrzují následující příklady:

- *вариант брючного костюма для верховой езды (str. 27)*
- *varianta jezdeckého kalhotového obleku*
- *Напротив, в большинстве арабских культур женское тело должно быть тщательно укрыто от посторонних глаз. (str. 28)*
- *Naopak ve většině arabských kultur musí být ženské tělo pečlivě ukryto před cizími zraky.*
- *Еще в конце XX века, многие мужчины в России искренне полагали, что женщине за рулем не место, и что она не в состоянии столь же хорошо водить машину, как мужчина. (str. 28)*
- *Ještě na konci 20. století mnoho mužů v Rusku upřímně věřilo, že žena by neměla řídit auto a že není schopna řídit tak dobře jako muž.*

- *Группа нигерийских мусульманок-паломниц, прибывшая в Мекку, была недавно задержана в аэропорту полицией Саудовской Аравии, так как они прибыли на хадж без сопровождения мужчин. (str. 28)*
- *Skupinu nigerijských muslimských poutnic do Mekky nedávno zadržela na letišti saúdskoarabská policie, protože na pouť do Mekky, tzv. hadždž, dorazily bez doprovodu mužů.*
- *наличие у человека сочетания мужских и женских анатомических признаков выходило далеко за рамки любопытных курьезов.*
- *kombinace mužských a ženských anatomických znaků nebyla zdaleka jen kuriózní záležitostí. (str. 30)*

Nejméně využitou metodou při překladu je právě **antonymický překlad**, neboli překladu s pomocí negace. Podařilo se dohledat pouze jeden následující příklad této metody:

- *наличие у человека сочетания мужских и женских анатомических признаков **выходило далеко за рамки** любопытных курьезов.*
- *kombinace mužských a ženských anatomických znaků **nebyla zdaleka jen** kuriózní záležitostí. (str. 30)*

Závěr

Cílem bakalářské práce byl překlad ucelené části publikace s názvem Antropologie pohlaví z ruského jazyka do češtiny, sestavení charakteristiky výchozího textu, vymezení překladatelských metod a postupů, a následné vypracování rusko-českého glosáře užití terminologie.

V první kapitole bakalářské práce jsme se zabývali charakteristikou výchozího textu v jednotlivých jazykových rovinách, především lexikální, morfologické a syntaktické. Vzhledem k použitým jazykovým prostředkům a na základě předchozího prostudování odborné literatury N. A. Kupinové a T. V. Matvejevové, věnované funkčním stylům, jsme došli k závěru, že zvolený text lze přiřadit k odbornému stylu. Dále jsme se podrobně zabývali charakteristikou lexikálních prostředků, při které bylo zjištěno, že výchozí text je bohatý zejména na terminologii, což je charakteristické pro odborný styl. Kromě toho jsme došli k závěru, že se v textu objevuje značné množství výpůjček.

Další částí analýzy byla charakteristika morfologických prostředků. V této části jsme se zaměřili především na nejčastější slovní druhy, jako jsou: podstatná a přídavná jména, číslovky, všechny druhy slovesných tvarů, také přechodníkové konstrukce a příčestí, a v neposlední řadě příslovce. Bylo zjištěno, že vzhledem k jmennému charakteru textu odborného stylu převažují právě substantiva nad ostatními slovními druhy.

Při syntaktické analýze bylo zjištěno, že se výchozí text vyznačuje velmi dlouhými a složitými větnými celky, součástí kterých jsou, mimo jiné, vedlejší věty, vsuvky a několikanásobné větné členy.

V kapitole Teorie překladu jsou velmi stručně a srozumitelně s pomocí konkrétních příkladů popsány a vysvětleny následující překladatelské postupy a metody: transkripce a transliterace, shoda, která se rozděluje na ekvivalenci a transformaci, jejíž součástí je: transpozice, substituce, amplifikace, redukce, antonymický překlad a kompenzace.

Za samotným překladem textu do češtiny následuje velmi praktická a složitá část této práce - Překladatelský komentář. Tato kapitola je věnována překladatelským postupům, které byly využity při překladu námi zvoleného textu do češtiny a dokládá jejich užití na konkrétních příkladech. Nutno podotknout, že při překladu jsme využili

všechny postupy, které byly zmiňovány v kapitole Teorie překladu, s výjimkou transliterace. Pro názornost příkladů uvádíme vždy ruskou větu a její překlad do češtiny. Nejčastější metodou, která byla při překládání využita, je substituce, nebereme-li v potaz doslovný překlad - shodu, či ekvivalenci.

Nedílnou součástí bakalářské práce je i rusko-český glosář, do kterého bylo vybráno 10 nejčastěji objevovaných či nejdůležitějších pro porozumění textu termínů. Glosář se nachází v příloze spolu s originálním textem v ruštině.

Resumé

Bakalářská práce se věnuje překladu ucelené části odborné monografie, zabývající se pohlavím a genderovou příslušností, z ruštiny do češtiny. Součástí této bakalářské práce je lexikální, morfologická a syntaktická analýza výchozího textu a zpracovaný překladatelský komentář s využitím příkladů z textu. Práce také obsahuje teoretickou část, kde jsou podrobně popsány metody a postupy překladu. Nedílnou součástí bakalářské práce je také rusko-český glosář vybraných termínů, nacházející se v příloze této práce, spolu s originálním textem v ruštině.

Summary

The bachelor thesis is devoted to the translation of a comprehensive part of a professional monograph on gender and gender identity from Russian into Czech. This bachelor thesis includes a lexical, morphological and syntactic analysis of the original text and a translation commentary using examples from the text. The thesis also includes a theoretical part where translation methods and procedures are described in detail. An integral part of the bachelor thesis is also a Russian-Czech glossary of selected terms, which can be found in the appendix of this thesis.

Seznam odborné literatury a elektronických zdrojů

Tištěná literatura

ALEKSEJEVA, I. S. *Vvedenije v perevododovedenije*. Sankt-Peterburg: Akademija, 2004. ISBN 5-7695-1542- 2.

BUTOVSKAYA, Marina Lvovna. *Antropologija pola*. Moskva: DMK Press, 2022. ISBN 9785898182014.

KUPINA, N. A., MATVEJEVA, T. V. *Stilistika sovremennogo russkogo jazyka: Učebnik dlja bakalavrov*. Moskva: Jurajt, 2013. ISBN 978-5-9916-2230-1.

Slovník cizích slov: Slova známá & neznámá. 2. nezměněné vyd. Praha: Encyklopedický dům, 1995. ISBN 80-901647-0-6.

ŽVÁČEK, Dušan. *Úvod do teorie překladu (pro rusisty)*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1994. ISBN 8070673567.

Elektronické zdroje

BOOKAP.INFO: *antropologiya_pola* [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: https://bookap.info/book/butovskaya_antropologiya_pola/load/pdf.shtm

Butovskaya, Marina Lvovna. [online]. [cit. 2023-01-17]. Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/Бутовская,_Марина_Львовна

JELÍNEK, Milan. *Slovo a slovesnost: Odborný styl*. [online]. 1955, 16(1), 25-37 [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=779>

NEKULA, Marek. *VÝPŮJČKA. CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. 2017 [cit. 2023-02-13]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VÝPŮJČKA>

Seznam Slovník [online]. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://slovník.seznam.cz/>

Přílohy

1.11. Гендерные стереотипы и причины их устойчивости

Человек впитывает традиционные гендерные стереотипы с детства, и тот факт, что они могут сильно различаться в разных культурах, часто не находит должного понимания. Гендерные стереотипы обладают завидной живучестью и продолжают сохраняться тогда, когда реальное поведение мужчин и женщин уже стало иным. Так, в традиционном представлении советского гражданина образ женщины ассоциировался с длинными волосами, а мужчины – с короткой стрижкой, женская одежда – с платьем, а мужская – с брюками. И эти стереотипы последовали за российским обществом в постсоветскую эпоху. Во всяком случае, именно так изображали мужчину и женщину русские и калмыцкие школьники в возрасте от 6 до 12 лет, с которыми мы работали в течение ряда лет (1992–1996 гг.), изучая гендерные стереотипы в российском обществе эпохи перестройки. Заметим, что это не мешало девочкам приходить в школу в джинсах и в повседневной жизни наблюдать, как их матери и старшие сестры с завидным постоянством облачаются в брюки и носят современные стрижки.

Небольшой экскурс в европейскую историю свидетельствует, что внешние атрибуты гендерной принадлежности изменчивы во времени и пространстве. К примеру, в XVII–XVIII веках мужчины носили замысловатые парики с аккуратно завитыми длинными кудрями, а знатным женщинам позволялось появляться в высшем свете в костюме амазонки (вариант брючного костюма для верховой езды). В некоторых культурах гендерные стереотипы в отношении прически и одежды и вовсе диаметрально противоположны привычным для нас. Молодые мужчины из традиционных скотоводческих обществ Восточной Африки – датога и масаи – носят сложные прически в виде старательно заплетенных длинных косичек, декорированных металлическими колечками или бисером, а женщины бреют голову (фото 1.1, 1.2), а по набору ушных украшений мужчины в этих обществах ничуть не уступают женщинам (фото 1.3, 1.4). У арабов мужчины и женщины облачаются в просторные платья-галабии (фото 1.5), у шотландцев мужчины облачаются в юбки-килты, а в индийском штате Пенджаб женщины носят туники и шаровары наравне с мужчинами (фото 1.6).

Общество устанавливает определенные правила внешнего вида для мужчин и женщин применительно к одежде, прическе, украшениям,

татуировкам и шрамированию, а также в отношении объема допустимого к всеобщему обозрению открытого тела. Показательно, что для многих традиционных африканских культур обнаженное женское тело не является сексуально возбуждающим (фото 1.7), скорее, неприличными воспринимаются попытки его драпировать и прикрывать тканью. Напротив, в большинстве арабских культур женское тело должно быть тщательно укрыто от посторонних глаз; крайним проявлением такого запрета является использование паранджи и бурки, полностью скрывающих лицо, просторных длинных одежд и перчаток (фото 1.8).

Гендерные стереотипы могут меняться в зависимости от тех, или иных политических и (или) экономических событий в обществе. Еще в конце XX века, многие мужчины в России искренне полагали, что женщине за рулем не место, и что она не в состоянии столь же хорошо водить машину, как мужчина. Сегодня в России женщина за рулем столь же распространенное (или почти столь же) явление, как и в большинстве западных стран.

Напротив, 10–12 лет назад в Египте люди из образованных слоев общества носили европейскую одежду и не покрывали голову косынкой, тогда как сегодня в таком виде опасно выходить на улицы Каира и других городов. Все мои знакомые женщины вне дома стали носить традиционный арабский костюм, а некоторые даже стали закрывать лицо. Группа нигерийских мусульманок-паломниц, прибывшая в Мекку, была недавно задержана в аэропорту полицией Саудовской Аравии, так как они прибыли на хадж без сопровождения мужчин. В той же стране женщина не только не может выходить из дома без мужчины-проводжатога, но и водить машину, читать лекции с открытым лицом в университете, если слушателями являются мужчины.

Во всем сказанном выше обращает на себя внимание несколько моментов: 1) общество старается заставить своих членов следовать установленным правилам, и эти правила распространяются не только на поведение, но и на внешний вид его членов (в первую очередь это касается гендерных различий); 2) во всех обществах (или почти во всех) именно мужчины диктуют правила общественного поведения и публичный дресс-код (прежде всего в отношении женской половины).

Что это? Случайное стечение обстоятельств, патологическое нежелание женщин заниматься политикой и посвящать себя общественной жизни или узурпирование власти одним полом под влиянием объективных и субъективных обстоятельств? По-видимому, разобраться в

этом вопросе невозможно, ориентируясь на узкую трактовку понятия «гендер».

Абсолютное отделение гендера от биологической составляющей пола, впрочем, не большая крайность, чем полное игнорирование различий между полом и гендером. Эволюционные антропологи приводят в своих работах целую серию убедительных доказательств того факта, что биологические составляющие пола играли существенную роль в формировании гендерных различий в процессе эволюции человека. Практически во всех обществах женщина связана с домом, тогда как мужчина больше отвечает за деятельность вне дома. Данное панкультурное сходство связано именно с биологическими различиями между полами, в первую очередь с тем фактом, что женщины производят на свет детей, кормят младенцев грудным молоком и в подавляющей части обществ ухаживают за ними.

Фактор пола продолжает (пусть даже в опосредованной форме) влиять на гендерные феномены в современном обществе. Отсюда, к примеру, и сохраняющиеся различия в базовых критериях выбора постоянного и временного полового партнера, зафиксированные в рамках кросс-культурных исследований. Несмотря на явные тенденции к размыванию грани между мужской и женской ролью (мужчины стали больше заниматься домашними делами и ухаживать за детьми, а женщины активнее включаться в деятельность за пределами дома), полной унификации в обозримом будущем все же ожидать не приходится.

1.12. Сколько полов у человека?

Так сколько же полов у человека? Концепция пола меняется во времени. На значительном промежутке времени от античности до конца XVII века западная культурная модель была в сущности однополой. Единственным полноценным полом признавался мужской, а женщина рассматривалась как недоразвитый мужчина. То есть, как пишет Томас Лакер, оба пола являлись в представлении того времени лишь двумя формами одного. Лишь в XVIII веке стало постепенно формироваться представление о том, что мужчины и женщины – это два разных пола.

С XVIII века и вплоть до второй трети XX в европейских культурах сохранялось представление о существовании у человека двух полов – мужского и женского. При заполнении большинстве анкет нам предлагается оценить свою половую принадлежность, выбрав из

двух альтернативных категорий (мужской и женской). Однако в США и ряде европейских стран, равно как и во многих странах Азии и Африки, сегодня мы, скорее всего, услышим иной ответ: три пола. Для европейцев и североамериканцев такой ответ – это признание прав сексуальных меньшинств на полноправное гражданство. Такое право было закреплено законодательно в США и Западной Европе недавно. Для тайцев, филиппинцев, индусов, или индейцев США и Канады – феномен третьего пола полностью согласуется с установками их традиционной культуры.

Вопрос о половой принадлежности не всегда очевиден и просто решаем. Во-первых, некоторые люди по своим морфологическим характеристикам не соответствуют стандарту конкретного, мужского или женского пола (гермафродиты), во-вторых, существует целая категория анатомически нормальных мужчин и женщин, которые убеждены в том, что они обладают личностными свойствами, типичными для противоположного пола (транссексуалы).

В медицине для случаев первого типа давно введено понятие интерсексуальности. Оно предполагает сочетание мужских и женских структур в строении тела у одного человека, из-за чего данный индивид не может быть четко определен как мужчина или женщина. К интерсексуалам относят истинных гермафродитов, а также мужских и женских псевдогермафродитов. Истинные гермафродиты – это люди, обладающие одним яичком и одним яичником. Мужские псевдогермафродиты имеют яички и некоторые структуры женских гениталий (например, развитый клитор, половые губы и развитую грудь). Женские псевдогермафродиты являются обладателями яичников в сочетании с некоторыми структурами мужских гениталий (например, у таких индивидов наряду с развитым влагалищем и половыми губами может присутствовать развитый пенис).

Феномен гермафродитизма не остался незамеченным в средневековом европейском законодательстве. Поскольку наследование состояния и титула во многих странах того времени зависело от пола наследника, наличие у человека сочетания мужских и женских анатомических признаков выходило далеко за рамки любопытных курьезов. Так, решением суда в Англии XVI века было принято, что порядок наследования следует основывать на «признаках того пола, которые преобладают», то есть на признаках, которые доминируют в анатомии данного лица при достижении им совершеннолетия.

Вот еще один любопытный случай, в котором от вопроса об отношении гермафродитов к мужскому или женскому полу могла измениться история целого города. В 1843 г. исход выборов в городской совет города Сейлсбери, штат Коннектикут, оказался полностью зависимым от голоса одного единственного человека по имени Леви Зюйдама. Местные жители считали его скорее женщиной, чем мужчиной. Следует заметить, что в то время по американскому законодательству женщины не имели права голоса. Однако местный врач, произведший осмотр Зюйдама, обнаружил у него некое подобие пениса, на основании чего Леви был объявлен мужчиной. В результате ему было позволено голосовать, и в городской совет был избран представитель партии вигов с перевесом в один голос. При этом местные сплетники незамедлительно распространили по городу слухи, что независимо от того, имеется ли у Зюйдама пенис или нет, у него имеется также влагалище и регулярно наблюдаются месячные.

Хотя у нас в стране, как и в большинстве западных культур, гермафродитизм относят к разряду патологий онтогенетического развития, во многих традиционных обществах такие лица воспринимаются как третий пол.

За третьим полом в традиционных обществах часто бывают закреплены особые социальные роли. Например, гермафродитам в новогвинейском племени самбия испокон веков отводилась почетная роль шаманов и духовных целителей. В некоторых традиционных обществах к третьему полу причислялись также транссексуалы – мужчины и женщины, предпочитающие вести себя в соответствии с правилами поведения противоположного пола. В индийской культуре третий пол известен под именем *хиджра*. Хиджра-мужчины носят женские платья и украшения, совмещают в себе мужские и женские роли и считаются священными. У индейцев Великих Равнин считалось допустимым, чтобы мужчины носили женскую одежду, занимались традиционно женскими занятиями, а женщинам одевались в мужское платье и занимались мужскими делами (охотились, участвовали в военных компаниях и даже брали себе в дом жену или нескольких жен). Такие лица получали особый социальный статус *бердаша*. По индейским поверьям бердаши обладали исключительной мистической силой. Они часто выступали в роли шаманов в священных церемониях и ритуалах. Любопытно, что роль бердаша была обратимой. Если человеку в этой роли становилось некомфортно, он мог спокойно возвратиться к

той, которая была свойственна представителям данного пола и окружающие не осуждали его (ее) за это.

По данным медиков и психологов транссексуалы очень рано начинают ощущать себя так, как будто они пребывают в теле противоположного пола, есть свидетельства того, что этот феномен имеет биологические основы и связан с феминизацией мозга у мужчин или маскулинизацией мозга у женщин. Распространенным проявлением транссексуального поведения является *трансвестизм* – переодевание в одежду, свойственную лицам противоположного пола. Как правило, трансвеститы не испытывают острой потребности в смене пола. Они могут вести нормальную сексуальную жизнь с партнерами противоположного пола.

Часть транссексуалов остро ощущает несоответствие между личностной самоидентификацией и внешним обликом и выражают желание сменить пол анатомически и юридически. Один из наиболее ранних примеров хирургической смены пола у транссексуала относится к 1882 г., когда в Германии некая София Хедвиг с помощью пластической хирургии превратилась в Германа Карла. В США количество прооперированных транссексуалов перевалило в настоящее время за 11000 человек. Считается, что в США и странах Европы на 20000–50000 человек в возрасте старше 15 лет приходится 1 транссексуал. Количество женщин-транссексуалов в 3 раза меньше, чем транссексуалов-мужчин.

Признание факта наличия третьего пола в США и европейских странах в наши дни в корне меняет традиционные представления о дискретности пола и четких границах между полами, а также требует пересмотра целого ряда юридических актов, в первую очередь, касающихся семейного кодекса и прав наследования.

Глава 2

Проблемы индивидуального развития и пол

2.1. Генетические аномалии полового развития и половая идентификация

В рамках онтогенетической концепции пола Д. Мани полноценный мужчина или женщина должны в своем индивидуальном развитии демонстрировать все восемь признаков пола. Если же естественный ход событий нарушается на каком-либо этапе, то развитие происходит по аномальному типу и в дальнейшем индивида ожидают проблемы, связанные с определением собственной половой принадлежности и гендерной идентификацией.

Рассмотрим наиболее типичные нарушения полового развития и выясним, каким образом подобная аномалия влияет на жизнь своего обладателя. Итак, в типичном случае оплодотворенная яйцеклетка, или зигота, из которой развивается впоследствии новый организм, содержит две половые хромосомы и представлена комбинацией XX (женский вариант) или XY (мужской вариант). Однако в ряде случаев происходит развитие эмбрионов с аномальным набором половых хромосом: XXX, XYY, XXY или даже XO (вторая половая хромосома отсутствует). Эти нарушения не являются губительными для зародыша, и в большинстве случаев из зигот с такими генотипами рождаются младенцы, которые вполне успешно могут существовать и во взрослом состоянии. Генотип YO, вероятно, несовместим с жизнью, и индивиды с таким набором не встречаются.

Хромосомные аномалии не всегда видны невооруженным глазом. Часть из них практически никак не проявляется в фенотипе носителя и может остаться тайной для него самого и окружающих. Например, трисомия по X-хромосоме редко диагностируется в клинических условиях, потому что для нормального развития организма требуется активность лишь одной X-хромосомы, в противном случае мужские эмбрионы с генотипом XY не могли бы успешно развиваться. Как известно в настоящее время, в женском организме в каждой клетке функционирует лишь одна из двух X-хромосом. Трисомия¹ по X-хромосоме практически не причиняет женщине никаких неудобств и, по сути, с медицинской точки зрения не рассматривается как аномалия.

Синдром XYY (его называют синдромом избыточной Y-хромосомы) также редко удается выявить клинически, потому что лишь одна из Y-хромосом запускает развитие семенников. Мужчины с лишней Y-хромосомой порой отличаются более высоким ростом, у них могут возникать проблемы из-за повышенного потоотделения и неприятного запаха пота. В ряде случаев отмечается, что мужчины с лишней Y-хромосомой могут обладать пониженным интеллектом.

В психологической литературе некоторое время было распространено мнение, что лишняя Y-хромосома сопряжена с повышенной агрессивностью. Именно этим обстоятельством объяснялись случаи повышенной вероятности попадания в тюрьму лиц с лишней Y-хромосомой. Внимательный анализ типов преступлений, совершенных мужчинами с нормальным генотипом и с лишней Y-хромосомой, однако, не подтвердил это предположение. В действительности, мужчины с нормальным генотипом сидели за совершение более тяжких преступлений, сопряженных с актами насилия много чаще, чем лица с лишней Y-хромосомой. По-видимому, последние чаще попадают в тюрьму в силу того, что полиции бывает легче их вычислить, так как они, обладая пониженным интеллектом, не умеют замечать следы.

Синдром Клейнфельтера (генотип XXY) чаще определяется клинически, чем трисомия по X-хромосоме или лишняя Y-хромосома у мужчин. Мужчины с синдромом Клейнфельтера обладают более женственной внешностью. У них узкие плечи и широкие бедра, менее развит волосяной покров на теле, наблюдается жиротложение по женскому

¹Трисомия – это наличие трех гомологичных хромосом вместо пары в норме. Причиной подавляющего большинства трисомий у человека являются ошибки расхождения хромосом при развитии яйцеклетки.

типу и может развиваться грудь. Хотя у некоторых мужчин с данным синдромом наблюдается незначительное снижение умственных способностей, многие из них воспринимаются окружающими как совершенно нормальные. Однако мужчины с синдромом Клейнфельтера не могут иметь детей.

До сих пор мы рассматривали случаи, когда индивиды выживали и достаточно успешно существовали, имея в своем хромосомном наборе лишнюю половую хромосому. Однако причуды природы этим не исчерпываются. Оказывается, что индивид может выжить и при наличии у него лишь одной половой хромосомы, при условии, что этой единственной хромосомой оказывается X, а не Y. Выше уже говорилось, что у многих видов животных, в частности, насекомых, самцы отличаются от самок именно тем, что имеют не две, а одну X-хромосому.

Вариант X0 у человека называют синдромом Шерышевского-Тернера. Люди, страдающие этой аномалией, внешне воспринимаются как женщины. Для них типичен маленький рост и укороченная шея. Лингвистические способности таких женщин находятся в рамках нормы, однако они плохо ориентируются в пространстве. У лиц с синдромом Шерышевского-Тернера отсутствуют яичники и, следовательно, они бесплодны. В ряде случаев они страдают умственной отсталостью. В отличие от самок насекомых с генотипом X0, способных давать потомство, индивиды с таким генотипом у человека не только бесплодны, но их с большой натяжкой можно считать представительницами женского пола, потому что по некоторым основным критериям (например, внутренний морфологический пол) они таковыми не являются.

2.2. Гормональные нарушения и половая принадлежность

Несовпадение генетического и внешнего морфологического пола может иметь место и по другим причинам. Типичный случай такого рода известен под названием синдрома андрогинной нечувствительности. Эта аномалия сопряжена с нечувствительностью к тестостерону на клеточном уровне. В результате, у эмбриона с нормальным мужским генотипом XY и с развитыми семенниками, формируются женские наружные половые органы. Такой индивид не только внешне выглядит как женщина, но и ведет себя по-женски. Имеющиеся в наличии полноценные семенники не оказывают никакого влияния на жизнь и

активность ребенка. До наступления периода созревания и родители и сам ребенок не испытывают ни малейшего дискомфорта. Однако в пубертатный период у девочки не приходят месячные, родители начинают бить тревогу и обращаются к врачу. Если опытный врач устанавливает истинную причину данной аномалии, то производится хирургическая операция – семенники удаляются, и в дальнейшем девушка продолжает вести нормальный образ жизни, свойственный ее полу, не испытывая проблем с гендерной идентичностью. К сожалению, такая женщина оказывается бесплодной. По данным Мани и Эрхарта 80% индивидов с синдромом андрогинной нечувствительности имеют исключительно гетеросексуальную ориентацию и ни один не демонстрировал лесбийских предрасположенностей во взрослом состоянии. Таким образом, несмотря на мужской генотип XY, мужчины развиваются в женщин. Они демонстрируют чувствительность к феминизирующему влиянию эстрогенов, секретируемых семенниками в период полового созревания, благодаря чему у таких мужчин развивается грудь и женские формы тела.

Еще более редкая и чрезвычайно любопытная генетическая аномалия, в русле наших рассуждений о роли природы и воспитания, носит название дефицита 5-альфа редуктазы. Именно этот случай мы имели в виду выше, когда утверждали, что внешний морфологический пол человека в редких случаях может самопроизвольно меняться на противоположный под действием внутренней гормональной активности.

Аномалия описана всего для нескольких семей родственников, проживающих в Доминиканской Республике (18 случаев) и в Папуа – Новой Гвинее (несколько случаев). Мутация проявляется только у мужчин и только при условии, что индивид наследует две копии рецессивного гена, что ведет к нарушению нормального метаболизма тестостерона. В результате у плода не происходит преобразование первичного тестостерона в дигидротестостерон. Хотя семенники развиваются, но они не опускаются в мошонку, а остаются внутри тела. Внешние половые органы такого новорожденного ребенка больше напоминают женские. Не удивительно поэтому, что родители и окружающие видят в нем девочку и воспитывают соответствующим образом. Правда, такие девочки ведут себя неподобающим, с точки зрения гендерных стереотипов, образом. Они почти всегда растут сорванцами, стремятся к повышенной двигательной активности, силовым играм и конкуренции, редко интересуются играми в куклы и дочки-матери и

предпочитают играть с мальчиками, несмотря на уговоры и запреты огорченных родителей.

В период полового созревания дигидротестостерон теряет свою ведущую значимость в качестве полового гормона, и его место занимает тестостерон. А его воздействие на клетки организма у лиц с данным синдромом протекает совершенно нормальным образом. Поэтому в организме «девочки» начинают проходить бурные перестройки: вырастает пенис, семенники смещаются вниз в сформировавшуюся мошонку, происходит рост волосяного покрова по мужскому типу, голос становится более низкий, расширяются плечи, изменяется характер жировотложения. Любопытно, что в дальнейшем юноша не испытывает никаких проблем не только с половой, но и с гендерной идентичностью. Он обзаводится семьей и может иметь здоровых детей.

Если рассматривать гендерную идентичность целиком и полностью как продукт социализации и воспитания, то представляется совершенно непонятным, почему в случаях данного синдрома индивид способен легко и безболезненно сменить свою идентичность на противоположную. Если же обратиться к другой версии, предложенной биологами, то подобное явление оказывается более понятным. Вероятно на формировании гендерной идентичности влияют половые гормоны (тестостерон оказывает необратимое влияние на мозг плода в утробе матери и способствует окончательному выбору гендерной идентичности в период полового созревания).

Определенные морфологические нарушения в выраженности внешних половых признаков зафиксированы при приеме ряда медикаментов беременными женщинами. Лабораторные эксперименты на макаках резусах показали, что при высоких дозах в организме матери вещества под названием тестостерон пропионат у женского плода происходит выраженная маскулинизация строения тела. Детеныши-самки появляются на свет с развитыми пенисами.

Таким образом, рассмотренные примеры наглядно доказывают, что внешний вид бывает обманчив: человек может внешне выглядеть как мужчина или как женщина, но с точки зрения классификации Д. Мани, он может не являться ни тем, ни другим. Разумеется, его гендерная принадлежность может быть вполне однозначной: мужской или женской (подробнее об этом в одной из следующих глав). Кроме того, в современном обществе такой индивид может причислять себя к третьему полу.

2.3. Гендерная идентичность: природа и воспитание

Постоянные дискуссии о роли биологии и воспитания в формировании гендерной идентичности не сходят со страниц научных и научно-популярных журналов. Психиатры и психологи часто сообщают в прессе об успешной коррекции гендерной идентичности в связи со сменой пола по медицинским показаниям в раннем возрасте (таким показанием может служить, например, травматическая утрата семенников и пениса или направленное хирургическое удаление пениса в связи с его недоразвитием). Один из случаев, казалось бы, успешной психологической коррекции такого рода получил особую известность и приводится во многих отечественных и зарубежных учебниках по психологии и сексологии. В силу исключительной значимости данного примера, а также последующих событий, рассмотрим его во всех деталях.

Итак, в начале 70-х годов XX века в обычной американской семье родилась пара однояйцевых мальчиков-близнецов. К несчастью, в 7-месячном возрасте один из мальчиков получил тяжелую травму пениса, и врачам пришлось его удалить. В возрасте 21 месяца Джону (так звали мальчика) сделали специальную пластическую операцию, сформировав у него женские половые органы, и назначили постоянный прием эстрогенов. Так Джон превратился в Джоан. В дальнейшем близнецы воспитывались в одной семье, и к новоиспеченной девочке родители (да и все окружающие) относились в полном соответствии с ее женской ролью. За ребенком велись долговременные наблюдения психологов, а в прессе то и дело появлялись сообщения о том, как Джоан (бывший Джон) успешно осваивает новую гендерную идентичность. Правда, уже на этой стадии от исследователей не могло укрыться одно важное обстоятельство: Джоан вела себя как сорванец и предпочитала игры, несвойственные девочкам. Часто, впрочем, в учебниках психологии это обстоятельство просто умалчивается, а данный случай приводится как документальное подтверждение ведущей роли воспитания в усвоении персональной гендерной идентичности.

История с Джоан имела чрезвычайно любопытное продолжение, о нем поведали миру М. Даймонд и Х. Зигмудсон в 1997 г. Оказалось, что попытки привить Джоан женскую идентичность закончились полнейшим крахом. Несмотря на все ухищрения воспитателей, у ребенка по-

следовательно формировалась мужская идентичность. Джоан чувствовала себя неуютно в роли девочки. Она мочилась стоя, как мальчик, в результате, девочки из ее школы потребовали, чтобы Джоан пользовалась мужским туалетом. Джоан все время хотела быть мальчиком, и когда ей исполнилось 14 лет отец и психотерапевт были вынуждены рассказать ей всю правду. С этого момента Джоан стала активно стремиться к повторной смене пола. Достигнув половой зрелости, в возрасте 25 лет молодой Джон (Джоан) прошел повторную операцию по смене пола: ему реконструировали пенис и удалили грудь. Впоследствии Джон успешно женился, усыновил детей. Он ощущает себя исключительно комфортно в мужской роли.

Таким образом, врожденные факторы могут оказывать существенное влияние на гендерную идентичность.

Мужское и женское тело

3.1. Антропометрические характеристики

Антропологические исследования позволяют уяснить, по каким параметрам тела мужчины и женщины максимально отличаются друг от друга. У мужчин преобладает мышечный тип конституции: для них характерны широкие плечи и узкие бедра. У женщин преобладают астеноидный и торакальный типы. Для них типичны узкие плечи, развитый бюст, узкая талия и более широкие бедра. Грудная клетка у женщин более короткая и широкая, туловище более длинное, а конечности несколько короче (примерно на 10%) чем у мужчин. Более широкий таз женщин расположен ниже, чем у мужчин, поэтому ниже и центр тяжести. Различия в пропорциях тела – не простая прихоть природы, они имеют биологический смысл. Более широкий и глубокий таз у женщин обеспечивает широкий родовой канал, а большая относительная длина позвоночного столба и более широкие межсуставные щели обеспечивают женщинам большую гибкость. Меньшая длина ног и низкое положение центра тяжести делают женское тело более устойчивым, что особенно важно в период беременности. Различия в строении тела лежат в основе характерных различий мужской и женской походки: более размашистой и порывистой у мужчин и плавной, с покачиванием бедрами, у женщин.

Женщины, в среднем, имеют меньшую длину тела (для Европы средняя разница составляет 12 см). Возможно это отчасти связано с

разной продолжительностью процесса роста: мужчины продолжают расти до 25–32 лет, тогда как у женщин рост прекращается существенно раньше – в 17–18 лет.

Женщины легче мужчин в среднем на 10–15 кг. При этом соотношение мышечной, жировой и костной тканей у них различно. У взрослых мужчин мышечная ткань составляет 40 % веса тела (в среднем около 30 кг), а у женщин примерно 30 % (в среднем 18 кг). Да и сама структура мышц разная: у женщин они состоят преимущественно из медленных волокон, а в мышцах мужчин преобладают быстрые волокна. Преобладание медленных волокон в структуре мышц у женщин является важнейшей биологической адаптацией, связанной с более длительными, по сравнению с другими приматами, родами и интенсивным натуживанием.

Жировая ткань, напротив, больше развита у женщин. Это связано с врожденной способностью более эффективно вырабатывать жировые вещества и откладывать их в виде запасов под кожей. В среднем жировая ткань составляет 25 % веса тела у женщин и лишь 15 % у мужчин. Большая жировая прослойка у женщин служит защитой внутренних органов и плода от ударов и придает женскому телу характерные округлые очертания. Жировая ткань практически безводна, поэтому общее содержание воды в женском теле ниже, чем в мужском. Современные косметологи рекомендуют женщинам выпивать до 2-х литров воды в сутки, чтобы выглядеть более молодой и свежей.

Различия между мужчинами и женщинами по мышечной и жировой массе имеют принципиальное значение для их физиологии. В мышцах происходит метаболизм андрогенов, и большая мышечная масса играет существенную роль в маскулинизации мужского тела. Напротив, в жировой ткани происходит синтез эстрогенов, поэтому наличие большей жировой массы способствует формированию феминных признаков.

Современные фильмы, пьесы, рассказы изобилуют сюжетами, в которых женщины наравне с мужчинами овладевают боевыми искусствами, поднимают тяжелые штанги, покоряют вершины, преодолевают различные преграды, бегают наперегонки с мужчинами, наконец, воюют. Чрезвычайно любопытным, в этом ключе, является кинофильм «Солдат Джейн» с Деми Мур в главной роли. «Достижения» девушки Джейн – хорошая реклама для тех, кто пытается определить пределы своих жизненных возможностей, но, увы, плохая реклама для женщин,

ведущих свойственный их полу образ жизни и планирующих в перспективе стать матерью.

Наблюдения за спортсменками, занимающимися бодибилдингом, свидетельствуют, что на почве развития силы женщины способны восстать против своей природы – специальными тренировками они накачивают мускулы до фантастических размеров. Однако при этом зачастую нарушаются физиологические функции организма, и женщина лишается своей самой сущностной – она теряет детородные функции, ее месячные прекращаются.

Хорошо это или плохо? Стоит ли добиваться равенства с мужчинами ценою отказа от женской сущности? – это иной вопрос. Важно в нашем повествовании одно – чтобы быть и оставаться женщиной нужно иметь тело, по форме и соотношению мускульного и жирового компонентов отличное от мужского. Мягкие, плавные линии женского тела и грубые прямые очертания мужского – не прихоть какой-либо одной культурной традиции. Эти универсальные различия, тесно сопряженные с репродуктивными способностями полов и характерным для первобытного общества базовым разделением труда – итог миллионов лет эволюции мужского и женского тела.

3.2. Половой диморфизм по размерам тела и другим морфологическим показателям

Половой диморфизм у современного человека отчетливо проявляется по морфологическим показателям, при этом степень его выраженности варьирует от 0,2–0,8% по отношению второго к четвертому пальцу на правой руке, этот параметр выше у женщин (Таблица 3.1). Во всех исследованных к настоящему моменту популяциях пальцевый индекс ниже у мужчин, чем у женщин. Эти различия связаны с влиянием андрогенов на развитие скелета в первые 16 недель эмбрионального развития. Дж. Менниг с соавторами полагает, что данный индекс является надежным маркером внутриутробной андрогенизации и служит предсказателем степени маскулинизации организма (это касается как морфофизиологических, так и поведенческих характеристик индивида). Женщины в среднем имеют более широкие бедра, а мужчины более широкоплечи. По росту мужчины хадза превосходят женщин в среднем на 5,0%, датога – на 6,5%. Для другой африканской популяции, калабарцев того же возраста, он составил 5%. По весу половой

диморфизм у хадза был 12,4%, у датога – 11,1%, у калабарцев – 11%. Из указанных в таблице параметров максимальный половой диморфизм отмечен по силе кисти. Мужчины хадза превосходили женщин в силе на 36,1%, а мужчины датога – на 33,1%.

Таблица 3.1. Половой диморфизм по ряду антропометрических показателей (мужчины и женщины в возрасте от 20 до 30 лет)

Признак	Хадза охотники-собиратели Танзания	Датога скотоводы Танзания
Длина тела	0,95	0,94
Вес тела	0,88	0,89
Обхват плеч	0,93	0,92
Обхват талии	1,0	0,99
Обхват бедер	1,03	1,08
Отношение талии к бедрам	0,96	0,92
Отношение плеч к бедрам	0,89	0,83
Обхват руки (бицепса)	0,93	0,96
Сила кисти	0,64	0,67
Пальцевый индекс на правой руке (2D:4D правый)	1,08	1,02

Сила кисти в последние годы привлекает особое внимание антропологов – как надежный индикатор здоровья у человека в целом (и для мужчин, и для женщин). Однако связь этого показателя с сексуальным поведением и другими морфологическими признаками (отношением второго к четвертому пальцу на правой руке, обхвату бицепсов, обхвату плеч) характерна только для мужского пола. Отмечают также положительную связь между силой кисти и физической агрессией у молодых мужчин. Сила кисти варьирует с возрастом и ее максимальные показатели наблюдаются между 24 и 39 годами. По результатам исследований ряда авторов сила кисти имеет существенную наследственную составляющую и с контролем по росту, весу, возрасту, мускульной и жировой массе коэффициент наследуемости составляет 65%. Этот показатель зависит также от общего состояния здоровья, условий жизни, питания и тренированности.

Физиология женщин и мужчин также различна. Объем сердца у женщин меньше на 100–200 мл, а вес – на 50 граммов ниже. Объем крови, циркулирующей в организме, у мужчин составляет в среднем 5–6 литров, у женщин – 4–4,5 литра. При этом в мужской крови больше эритроцитов (соответственно 5 и 4,5 миллиона на кубический миллиметр). У мужчин также в среднем выше гемоглобин (15,8 и 13,9 на 100 миллилитров).

В среднем, сердечные сокращения у женщин слабее. По этой причине для них характерно более низкое артериальное давление. Вместе с тем, женщины обладают и рядом физиологических преимуществ: у них более эластичные кровеносные сосуды, они легче переносят большие потери крови. Например, для мужчин потеря литра крови является смертельной, тогда как для женщин в этом случае не потребуется даже переливания.

Энергообмен в состоянии покоя у лиц мужского и женского пола разный: он ниже у женщин. Поэтому женщины менее приспособлены к кратковременной интенсивной работе. По той же причине женщины легче прибавляют в весе, чем мужчины.

Существенная разница между полами наблюдается по характеристикам дыхания. Взрослые женщины дышат чаще мужчин, но их дыхание менее глубокое. Как следствие, жизненная емкость легких у женщин в среднем на 1 литр меньше, чем у мужчин, а вентиляция легких на 30% хуже. С возрастом половые различия по жизненному объему легких возрастают. Если у мальчиков в раннем детстве он примерно на 7% выше, чем у девочек, то в зрелом возрасте разница достигает 35%. Кроме того, для женщин типично преобладание грудного дыхания, а для мужчин – брюшного. Различия в ведущем типе дыхания, возможно, являются одной из причин меньшей успешности женщин в занятиях йогой, ведь основой для медитации служит именно брюшное дыхание.

Особенности морфологии и физиологии являются причиной выраженных половых различий по скорости движения (мужчины ходят и бегают гораздо быстрее женщин), интенсивности кратковременных нагрузок и поднятию тяжестей. Возможно эти различия – следствие базового разделения мужских и женских ролей в первобытном обществе. Роль охотника и защитника была важнейшей для мужчины: быстрота и сила изначально играли для них решающее значение. Для женщины же эти характеристики были менее значимы.

Выше мы уже говорили о том, что половой диморфизм значительно проявляется в силе кисти. Выраженную асимметрию силы кисти в качестве индикатора индивидуальной приспособленности Геллап с соавторами также объясняют первобытным разделением труда у предков человека. Действительно, не подлежит сомнению тот факт, что в течение миллионов лет мужчины конкурировали за ограниченные ресурсы, занимались охотой (фото 3.1) и участвовали в межгрупповых агрессивных столкновениях (фото 3.2), и все эти действия требовали силовых усилий, в первую очередь связанных с тренировкой кисти. Отголоски положительной избирательности по отношению к мужчинам с большей силой кисти наблюдаются и в современной западной популяции. Сегодня такие мужчины рассматриваются женщинами как более желательные кратковременные половые партнеры. Разумеется, женщины не спрашивают о силе кисти и не проверяют ее в процессе обмена рукопожатиями. Речь идет о том, что данный показатель положительно коррелирует с привлекательностью мужских лиц, а также с общей маскулинностью по другим физическим и поведенческим характеристикам, и свидетельствует о более высоком уровне тестостерона.

Важной отличительной чертой мужской внешности является выступающий кадык, или «адамово яблоко». Кадык – это выступ щитовидного хряща. У женщин он образует тупой угол, а у мужчин – острый. Различия в строении щитовидного хряща связаны с функциональными особенностями мужской и женской гортани. У мужчин гортань больше по объему, а голосовые связки – длиннее. Отсюда и более низкий голос. Изменения в строении гортани происходит у мальчиков в период полового созревания. При этом голос становится ниже примерно на октаву, меняется тембр и громкость. У девочек перестроек голосового аппарата не происходит. Поэтому по качеству пения девочки-подростка можно судить о том, может ли она в будущем стать певицей, а по качеству пения мальчика – нельзя. Люди старшего поколения хорошо помнят исключительный по красоте голос итальянского мальчика Робертино Лоретти. К сожалению, возмужавший Лоретти его безнадежно утратил. Он продолжает петь, но это уже певец со средними голосовыми данными.

Мужчины и женщины различаются по характеру распределения волос на теле: у мужчины волосы растут на лице (усы и борода), на груди, спине и ногах. Рост волос у мужчин связан с секрецией

тестостерона (здесь уместно упомянуть о том, что хотя тестостерон – это мужской гормон, незначительные количества его секретируются в норме и в женском организме). Помимо этого, в зрелом возрасте многие мужчины лысеют, а для женщин это не характерно (ниже мы еще вернемся к этому факту и постараемся разобраться в причинах такого неравенства между полами).

3.3. Мужской и женский ум: правда или вымысел

Примерно сто лет назад, в 1898 г., Шарлотта Уильямс, насмехаясь над противниками равных образовательных и профессиональных возможностей для мужчин и женщин, писала: «Не существует женского ума. Мозг – это не половой орган. С тем же успехом можно говорить о женской печени». Через сто лет после этого заявления можно говорить, что оно оказалось ошибочным не только в первой части, но и во второй. Наша современница физиолог Эллен Лейбенлюфт утверждает следующее: женщины и мужчины существенно различаются между собой по характеру метаболизма различных веществ в печени, равно как и по частоте встречаемости различных психических заболеваний и особенностям их течения.

Специалисты по строению мозга утверждают, что он существенно различается у мужчин и женщин, и не удивительно, поэтому, что и функционирует мужской и женский мозг несколько по-разному.

Любопытно, что женщины демонстрируют меньшую вариабельность по тесту на интеллектуальные способности, чем мужчины. Пропорционально большее число мужчин из той же популяции имеют максимально высокие и максимально низкие показатели IQ, чем женщины. По этой причине, как считают специалисты, гениями и умственно отсталыми в каждой популяции с большей вероятностью оказываются лица мужского пола.

Если обратиться к анализу отдельных субтестов, составляющих тест на интеллект, то окажется, что по ряду показателей женщины значимо превосходят мужчин. Они, например, лучше справляются с заданиями на вербальную беглость, скорость чтения, понимание прочитанного и правописание. У женщин лучше ситуационная вербальная память. Следует также вспомнить, что девочки начинают говорить раньше мальчиков. Такие различия вполне объяснимы: сканирование

Glosář

беспло <u>д</u> ность, -сти ж	neplodnost
влагали <u>щ</u> е, -а с	pochva
ген <u>д</u> ер, -а м	gender
гражд <u>д</u> анство, -а с	občanství
законод <u>д</u> ательство, -а с	legislativa
заро <u>д</u> ыш, -а м	zárodek
меньшин <u>с</u> тво, -а с	menšina
м <u>е</u> сячные, -ых pl.	menstruace
мош <u>о</u> нка, -и ж	šourek
о <u>б</u> щество, -а с	společnost
повед <u>д</u> ение, -ия с	chování
пол, -а м	pohlaví
принадле <u>ж</u> ность, -сти ж	příslušnost
противополо <u>ж</u> ность, -сти ж	protikladnost, opačnost
разви <u>т</u> ие, -ия с	vývoj
разли <u>ч</u> ие, -ия с	rozdíl
совершеннол <u>е</u> тие, -ия с	plnoletost
сопровожд <u>д</u> ение, -ия с	doprovod
я <u>д</u> чник, -а м	vaječník
яйцеклет <u>к</u> а, -и ж	vajíčko